

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Anneli Malleus
Kahe põlvkonna kasvatuslikest uskumustest

Magistritöö

Juhendaja: dotsent Inger Kraav

Läbiv pealkiri: Kahe põlvkonna kasvatuslikest uskumustest

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: dotsent Inger Kraav

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsemiskomisjoni esimees: dotsent Mari Karm

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2013

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	3
1. Põlvkond.....	4
1.1 Põlvkonna mõiste	4
1.2 Põlvkonnateooria Mead`i järgi.....	4
1.3 Erinevate põlvkondade vaated vanemate mõttemaailmale	5
2. Vanavanemlus ja kasvatuspõhimõtted	6
2.1 Vanavanemate roll vanemluses	6
2.2 Kasvatuspõhimõtted ja muutused tänapäeva perekonnas	8
2.3 Vanavanemate olulisus lapselapse jaoks ning ühistegevused	9
3. Vanavanemate ja lastelaste vahelised suhted	11
3.1 Tegurid, mis mõjutavad vanavanem-lapselaps suhet	11
3.2 Uuringused vanavanemate ja lastelaste vaheliste suhete kohta	14
3.3 Vanavanem-lapselaps suhte mõõtmine	16
3.4 Vanavanem-lapselaps suhe ja lapse heaolu.....	17
4. Hea ema ja hea isa omadused.....	18
4.1 Kultuurilised ettekujutused heast emast ja heast isast läbi kolme põlvkonna.....	18
4.2 Head emad.....	19
4.3 Head isad.....	23
5. Sotsiaalkonstruktivism	25
6. Uuringu meetodika.....	26
6.1 Valim.....	26
6.2 Mõõtevahendid.....	26
6.3 Protseduur.....	27
7. Tulemused ja analüüs	27
7.1. Hea ema omadused ja nende analüüs vanavanemate vaatevinklist.....	27
7.2. Hea isa omadused ja nende analüüs vanavanemate vaatevinklist.....	31
7.3. Hea ema omadused ja nende analüüs lapselaste vaatevinklist.....	35
7.4. Hea isa omadused ja nende analüüs lapselaste vaatevinklist	39
7.5. Hea ema omaduste sarnasused ja erinevused vanavanemate ja lastelaste vahel Eestis ja Soomes	42
7.6. Hea isa omaduste sarnasused ja erinevused vanavanemate ja lastelaste vahel Eestis ja Soomes	44
Kokkuvõtte uurimusest.....	48
Kokkuvõtte	50
Abstract	52
Tänuõnad	53
Autorluse kinnitus	53
Kasutatud kirjandus:.....	54

Sissejuhatus

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida vanavanemate ja lastelaste kasvatuslike uskumusi ja nende omavahelisi suhteid.

Töö sai alguse bakalaureusetööst, magistritöö teema valikul oli määrav huvi minna süvitsi mõnede aspektidega ning uurida neid nii lapselaste kui ka vanavanemate aspektist. Kõige sobivamaks sellest lähtudes osutus kvalitatiivne meetod. Õppeaine „Kodukasvatuse pedagoogika ja psühholoogia“ (antud töö juhendaja Inger Kraavi aine) raames on aastaid läbi viidud intervjuusid, mille abil kolme sugupõlve küsitledes on kogutud andmeid sugupõlvede eripära kohta. Seni töötlemata intervjuude tekste analüüsid olen välja selgitanud kahe sugupõlve, vanavanemate ja lapselaste kasvatuslike hoiakute sarnasusi ja erinevusi.

Kuna bakalaureusetöös tuginesin teooriaosas pigem eestikeelsetele allikatele, siis tahtsin magistritöös rohkem rõhku panna inglisekeelsetele materjalidele, et mitmekesistada teooriaosa.

Eestis on eri põlvkondade hoiakuid vanemluse suhtes viimati põhjalikumalt uurinud Edda Kaimre ja seda aastal 1999. Ka Edda Kaimre analüüsis intervjuusid ning sai olulisi tulemusi, aga rikkalik empiiriline aine jäi tema töödes veel kasutamata. Soomes on samade meetoditega uuritud kasvatuslikest uskumustest kirjutatud rida monograafiaid (Hirsjärvi ja Laurinen, 1998; Perälä-Littunen, 2004; Bööck, 2004 jt). Kahe põlvkonna kasvatuslikud uskumused peaksid andma pildi kasvatushoiakute ja -põhimõtete järjepidevusest ja muutustest infoühiskonnas.

Lähtuvalt oma töö eesmärgist püstitasin järgmised uurimisküsimused:

- Kuivõrd erinevad vanema põlvkonna kasvatususkumused nooremate põlvkondade omadest?
- Kuivõrd eri põlvkondade kasvatuslikes uskumustes toetutakse traditsioonidele ja rahvapedagoogikale?
- Millised on vabakasvatuslikud ideed eri generatsioonide kasvatususkumustes?

Uurimuse läbiviimisel on kasutatud poolstruktureeritud intervjuud. Uurimus on läbi viidud Tartu Ülikooli üliõpilastega aastatel 2001-2004.

1. Põlvkond

Antud töö keskendub kahe sugupõlve kasvatuslike uskumuste ja suhete uurimisele. Uurimistöös võrreldakse kahte sugupõlve ning saadakse ülevaade kahe põlvkonna vahelistest sarnasustest ja erinevustest. Siinkohal on oluline rääkida ka põlvkonna mõistest ja põlvkonna teooriatest, et saada ettekujutust sellest, mis võivad neid kahte sugupõlve mõjutada.

1.1 Põlvkonna mõiste

Algselt tähendab põlvkond vanema ja lapse suhet (Kaimre, 1999). Tavaliselt on ühiskonnas ühtaegu neli põlvkonda: vanemad, lapsed, vanavanemad ja lapselapsed (Kaimre, 1999). Põlvkond sellises tähenduses ei sõltu ajast, vaid nii-öelda peresisest põlvnemisest (Hagestad; 1981, 1984). Demograafilisest aspektist nimetatakse põlvkonnaks veel samal ajavahemikul sündinud inimeste kogumit või rahvastiku osa, millesse kuuluvad inimesed on oma eellaste ja järglaste suhtes ühesuguses põlvnemisseisundis ehk samal geneoloogilisel tasandil (Kaimre, 1999). Sotsioloogias nimetatakse põlvkonnaks aga selliste inimeste hulka, kelle haridus, veendumused, elukogemus, harjumused ja tavad on omandatud ühesugustes ajaloolistes oludes (EE, 7. kd., lk 586).

Demograafid defineerivad mõistet „põlvkond” kui populatsiooni asendumise määra ehk populatsiooni laste saamise kiirust. Mannheim`i kontseptsiooni järgi näitab põlvkond gruppi inimesi, kes eriti noores eas viibivad samades ajaloolistes, kultuurilistes või poliitilistes sündmustes ja liikumistes (Mannheim, viidatud Alanen, 2001, lk 102-109; Mayall, 2001, lk 3 j). Mannheim`i jaoks oli oluline eraldada bioloogiline põlvkond sotsiaalsest põlvkonnast, mis on formuleeritud jagatud kogemuste põhjal (Mannheim, viidatud Virtanen, 1999, lk 81 j).

Antud uurimustöös käsitletakse põlvkonda demograafilisest aspektist, kus uuritakse kahe põlvkonna esindajaid ehk vanavanemaid ja lapselapsi.

1.2 Põlvkonnateooria Mead`i järgi

Erinevaid põlvkonnateooriaid on mitmeid. Ma leidsin, et minu uurimuse seisukohtadega ühtib kõige paremini Mead`i (1970) põlvkonnateooria. Mead`i järgi (1970) on olemas 3 põlvkonnateooriat: postfiguratiivne, kofiguratiivne ja prefiguratiivne teooria. Mead`i järgi (1970) kutsutakse postfiguratiivseks teooriaks seda, kus lapsed õpivad ainult oma vanematelt. Lastelt oodatakse ümbritsevate inimeste eluolu küsimata omaksvõtmist ning

kindlate seaduste ja piiride järgi elamist. Ka tänapäeva ühiskonnas kohtab postfiguratiivse kultuuri elemente, sest sageli oodatakse nooremalt teatud asjade küsimata omaksvõtmist ja mingite traditsioonide järgimist. Muutused toimuvad aeglaselt ning vanavanemad, kes hoiavad kätel oma lapselast ei oska talle ennustada muud tulevikku, kui seda, mis oli nende endi minevikus. Vanemate minevik on uue põlvkonna tulevik. (Mead, 1970)

Kofiguratiivne kultuur on iseloomulik kultuurile, kus lapsed ning vanemad õpivad käitumismalle oma eakaaslastelt, sest vanavanemate mõju ja minevikumõjutuste ülekandumine on minimaalne. Vanemad inimesed on siiski domineerivad, kuna nad panevad paika piirid ning nende poole pööratakse muudatuste läbi viimiseks. (Mead, 1970).

Prefiguratiivsele kultuurile on omane uue kultuuri süünd. Vanemad õpivad ka oma lastelt ning see on reflektatsioon praegusest. Inimene peab pidevalt kohanema uue ja tundmatu maailmaga ning ta ei saa seisatuda, sest ühiskonna kiire areng ei võimalda seda. (Mead, 1970)

Nooremale põlvkonnale on kindlasti rohkem omane prefiguratiivne kultuur, kuid on elemente ka postfiguratiivsest ja kofiguratiivsest kultuurist. Prefiguratiivne kultuur on rohkem nooremale põlvkonnale omane, kuna tehnika areneb kiiresti ning noorem põlvkond on sellega ka kõige lähemalt seotud. Vanavanemate puhul on kindlasti rohkem elemente postfiguratiivsest kultuurist, sest vanemaid peeti suuremateks eeskujudeks ning võeti omaks ka nende väärtuseid ja käitumismalle.

1.3 Erinevate põlvkondade vaated vanemate mõttemaailmale

Erinevate põlvkondade uskumustes ja ideedes on kaks tasandit: individuaalne (sotsialiseerimise ja arenguline teooria) ja ühiskonna ning kultuuri tasand (kultuuriline reproduktsioon) (Goodnow, 1992, lk 293).

Uurimused, mis on üles ehitatud individuaalsele tasandile leiavad, et kultuuri ja mõtlemise üleminek vanematelt lastele on oluline ning leiavad, et lapse sotsialiseerimine on vanemate üks olulisemaid ülesandeid. Uurimused, mis põhinevad ühiskondlikul ja kultuurilisel tasandil, leiavad, et modernsemad ideed noorema põlvkonna seas on vajalikud kultuurilise unustamise ja uute olukordadega harjumiseks. (Virtanen, 1999, lk 83)

Vanemad kannavad oma kiindumusmustreid üle oma lastele. Bowlby (1969) kiindumusteooria järgi on kiindumine lapse ja vanema vahel (tavaliselt ema) väga oluline lapse heaolu ja edasise arengu aspektist. Kui laps on turvaliselt kiindunud oma emasse, suudab ta turvaliselt kiindumise oskuse hiljem ka üle kanda enda lastele. (Bowlby, 1969)

Peale õpetamise, hea/halva eristamise ning nõu andmise on vanemad ka mudelid oma lastele. Näiteks on olemas seos vanemate karistamise kasutamise ja loomade piinamise vahel poiste seas (Flynn, 1999). Samuti ütleb sotsiaalteooria, et käitumine õpitakse ära teisi jälgides (Bandura, 1973). Moen, Erickson ja Dempster-McClain (1997) leidsid, et tütarde sooroll peegeldub emade soorollis, kuid töörolli seostatakse tütarde endi isiklike kogemustega.

Uskumuste üleminekut mõjutab palju vanemate vaheline üksmeel. Kui vanematel on sarnane mõtteviis, siis saavad ka lapsed vanemate käitumisest paremini aru ning reeglid võetakse kiiremini omaks. Lapsed ka tõrjuvad saadud uskumusi (Goodnow & Collins, 1990, lk 81).

Vanavanema positsioon põlvkonna ketis on väga erinev vanemate omast. Vanavanem vaatlleb vanemlust teisest perspektiivist ning tal on erinevad arusaamad elust ning vanemaks olemisest.

2. Vanavanemlus ja kasvatuspõhimõtted

2.1 Vanavanemate roll vanemluses

Kodukultuur on see käitumise, töötamise, olemise viis, mis inimesel tema kodus on. Vanemad mõjutavad last iga kooselatud tunni ja päevaga, oma harjumuste ja tegudega, oma vigade ja tegematajätmistegagi, oma armastuse või selle puudumisega. Kodus õpivad lapsed vanematelt hoiakuid, inimestega suhtlemist, kombeid ja elutarkusi. Vanemad jätavad oma lastesse kustumatu jälje, mis sageli alateadlikult mõjutab neid terve elu. (Tuulik, 2010)

Bowlby (1984) väitel on mingi osa vanemate käitumisest nii-öelda eelprogrammeeritud ning teatud tingimustel lööb see välja, siiski enamus vanemlikke käitumismalle omandatakse kogemuse läbi (lapsepõlves kogetu) või vaatluse teel. Siin mängib olulist rolli just põlvkondadevaheline suhtlemine, sest need kogemused saadakse paljus ka vanematelt põlvkondadelt (Hirsijärvi et al., 1998). Antud uurimuses on oluline rääkida vanavanemlusest, et näidata uuritava olemust ja rolli.

Üldjuhul on ju lapse vanemad need, kes oma last kõige paremini tunnevad ja teavad, kuidas teda kohelda. Niinimetatud raske ja kerge laps saavad sageli täiesti erineva kasvatusse. Vanavanemad teavad, missugust kasvatust nende endi lapsed vajasisid, kuid oma lapselapsi nad samal moel ei tunne ega tea ka täpselt, mis oleks neile parim. (Alfven & Hofsten, 2008)

Pealegi pole vanavanemad ilmselt võrreldes oma lastega sama hästi kursis kõigega, mis puudutab laste kasvatamist ja nende eest hoolitsemist. On väidetud, et lastekasvatamises on olemas moed. Laste eest hoolitsemine ja nende kohtlemine muutub ju koos ajaga. Millegi keskel elades tajutakse päevakorral olevaid trende loomulikena. Isegi kui vanavanematele, kes kuuluvad vanavanemate generatsiooni, parasjagu valitsevad ideed ei meeldi, tuleb meil siiski neid ideid aktsepteerida. Lapsevanemad otsustavad. Kuid on oluline, et vanavanemad hoiaksid end valitsevate trendidega kursis. (Alfven & Hofsten, 2008)

Mitte just eriti kaua aega tagasi pidi näiteks rinda andma täpselt iga nelja tunni tagant. Siis läks see üle vabaks, lapse vajaduse järgi imetamiseks, nii et lapsi söödeti isegi kuni 20 korda ööpäevas. Ja veel alles mõned aastad tagasi pandi laps magama kõhuli. Kui uuringud näitasid, et kindlam oleks asetada nad selili, läksime me sellele üle. Varem ei võetud ka lapse soove kuigi palju arvesse. Tänapäeval kohtleme me lapsi palju paindlikumalt ja aupaklikumalt. Viimasel ajal on näiteks aga hakanud tagasi tulema nurkapanemine. (Alfven & Hofsten, 2008). Pigem on siin tegu sellega, et aina enam on peredes võimust võtnud vabakasvatuslikud aspektid ning lastele antaksegi rohkem iseseisvust otsustamiseks ning probleemide lahendamiseks.

Vabakasvatus on täiskasvanute ja laste koos kasvamine võrdsetel alustel ja kokkulepete pinnal, vabana võimust ja manipulatsioonist. Vabakasvatuse juhtmõtteks on: lapsed jäetakse rahule, aga neid ei jäeta ükski. Lapse käitumist ja mõtlemist ei soovita eesmärgipäraselt, oma mugavuse huvides muuta. Lapsega jagatakse oma elutee kogemust, väärtusi, elu ja maailma ilu. Kasvatamise asemel on võtmesõnadeks lapse toetamine, mõistmine, solidaarsusel, empaatial ja kokkulepetel põhinev elukorraldus. Koos kasvamine – see on ühine maailma tõlgendamine ja kujundamine, sügav lugupidamine lapse ja temas peituvate võimaluste vastu. (Vabakasvatus, s.a.)

Vabakasvatuse heaks näiteks on Neill'i (2006) Summerhill'i kool, kus laps on tark ja realistlik. Kui jätta laps ilma vanema igasuguse järelevalveta, siis areneb ta nii kaugele, kui tal on võimalik areneda. Lapsed viibivad koolitundides vastavalt eale või vastavalt sellele, mis huvi pakub. Ajagraafik on seatud ainult õpetajatele. Õpilased võivad terve päeva tegeleda mänguga. Koolijuhid ei ole autoriteedid, keda tuleb karta. Õpilane ning koolijuht on omavahel võrdsed. Kõigil on võrdsed õigused, kuigi vabu lapsi ei mõjutata nii kergesti. Lapsed räägivad tehtud pahandustest, sest sellele ei järgne karistust ega loengu pidamist. Puudub karm distsipliin, kuid tugevamate õigus jääb peale. Näiteks kui laps puudub palju tundidest, siis võivad kaasõpilased ta tunnist välja arvata. Laste tagant koristavad palgatud inimesed, kuna õpilastele ei lange mingeid kohustusi. (Neill, 2006). Antud näide näitab selgelt seda, et

tänapäeva lapsed on muutunud iseseisvamaks, nad saavad rohkem otsustada ning neil on rohkem õigusi, kui neil oli aastaid tagasi. See on aga kaasa toonud selle, et lastel pole kindlaid kohustusi ja reegleid. Lapsed võtavad ise otsuseid vastu võtta ning vastutavad ise tagajärgede eest. Vanavanemate aspektist on oluline see, et nemad on oma lapsi teistmoodi kasvatanud ning üritavad sama teha ka oma lapelastega. Siinkohal lähevad vanemate ja vanavanemate kasvatusmeetodid lahku ning tekkinud probleeme laste ja vanemate vahel aitavadki lahendada vanavanemad.

Laste vanemad annavad peamised juhtnöörid laste kasvatamiseks ning nende eest igapäevaseks hoolitsemiseks. Kuid samavõrd loomulik on ka see, et vanavanematel lastakse luua lapselastega oma suhe, kui nad koos on. (Alfven & Hofsten, 2008) Üks vanema ja lapse suhte peamisi iseloomustajaid on see, et vanemad on „psühholoogiliselt suuremad” kui lapsed. Lapsed imetlevad vanemate mõistmist, nende täpseid ennustusi ja arukaid hinnanguid. Lapsed omistavad vanematele ka iseloomujooni ja võimeid, millel pole reaalsel alust. „Psühholoogiline suurus” annab vanemale lapse üle võimu. (Gordon, 2003) See võib aga kaasa tuua konflikte ning siinkohal ongi oluline ära märkida vanavanemate olulisus, kellega lapsed leiavad ühise side ning, kelle poole nad saavad pöörduda.

See on küllalt tavaline, et lapselapsed käituvad vanavanemate pool teisiti kui kodus ja sellepärast ka koheldakse seal lapsi teisiti. Laps, kes tunneb end hästi, käitub enamasti teiste juures paremini. Just kodus tunneb laps end kõige turvalisemalt ja julgeb jonnida ja olla virilam ja tülikam. Nii see peabki olema. Oma vanematelt saab laps peamise kasvatuse ja sellepärast peab laps saama kodus protesteerida. Hiljem näitavad nad väljaspool kodu, mis nad kodus õppinud on. (Alfven & Hofsten, 2008)

Kui perekonnas aga valitseb kaos, näiteks seoses abielulahutusega, siis võib asi olla teisiti. Siis ei pruugi laps oma kurbust ja pahameelt varjata ja käitub kodus ja väljaspool seda sarnasemalt. Kuid enamasti on laps ikkagi väljaspool kodu rõõmsam ja tema eest on seal kergem hoolitseda kui kodus. (Alfven & Hofsten, 2008)

2.2 Kasvatuspõhimõtted ja muutused tänapäeva perekonnas

Aastatel 1969-1990 on perekond läbinud ühiskonnas mitmed muutused (Paananen, 1984; Alanen et al, 1991). See on kindlasti muutnud ka suhteid vanavanemate ja lastelaste vahel. Muutunud on elukorraldus, peresisene rollijaotus eelkõige naiste tööhõive kasvamise tõttu, lisandunud uusi perevorme, muutunud on kasvatuspõhimõtted, mille üheks põhjuseks on olnud lapsepõlve humaniseerumine (Kaimre, 1999)

Pereelus on üheks muutuseks elukorraldus, kus tavaliselt elavad koos vaid kaks põlvkonda-lapsed ja vanemad (Kaimre, 1999). Vanemate põlvkondade mõju lastele väheneb, sest minevikumõtjute ülekandumine on väiksem kofiguratiivses ja prefiguratiivses kultuuris (Mead, 1970), samuti elatakse sageli vanemast põlvkonnast kaugemal, mis vähendab omavahelist suhtlemist (Hurme, 1988).

Lapsepõlve humaniseerumine on muutnud ka kasvatuspõhimõtteid (Kaimre, 1999). Pere on lapsekesksem ja kasvatus suunavam, kus domineerib suhete lähedus (Hirsijärvi et al., 1998). Humaniseerumise väljenduseks on lapse füüsilise puutumatus nõue (Taimalu, 1997). Lapsepõlve modernne käsitlus tähendab ka seda, et tunnistatakse oma lapse seaduslikke õigusi (Alanen, 1992).

Erimeelsused põlvkondade vahel võivad olla põhjustatud erinevast suhtumisest lapsekasvatusse ja muutunud kasvatuspõhimõtetest (Kaimre, 1999). Traditsioonilises eestlaste kasvatuses oli esiplaanil kehaliste võimete arendamine, töökuse kasvatamine ja heade perekondlike suhete kujundamine (Kaimre, 1999). Sõnakuulmise saavutamiseks kasutati karistamist, seejuures ka kehalist karistamist (Kaimre, 1999). Kõlbelises kasvatuses oli aususe kasvatamisel suur tähendus (Kaljuvee, 1972). Tänapäeval on eelnevad põhimõtted kindlasti paljuski muutunud, kuna laste kasvatamise põhimõtted ning lapsevanema roll on muutunud.

Kasvatuses on suund isekalt kasvatuselt (tunnuseks vanemate autoritaarsus, lapse kehaline karistamine, lapsega mitte arvestamine) suunavale, mida iseloomustab suhete lähedus ning lapse julgustamine (Hirsijärvi et al, 1998). Seetõttu võib oletada, et vanemad põlvkonnad nimetavad enam isekale kasvatusesele omaseid põhimõtteid ja nooremad jälle suunavale kasvatusesele omaseid (Kaimre, 1999).

2.3 Vanavanemate olulisus lapselapse jaoks ning ühistegevused

Vanavanematel on oma lastelastele palju pakkuda, kuna aastatepikkused laiapõhjalised kogemused ja lai silmaring võimaldavad neil oma lastelastele nii mõndagi põnevat jutustada. Siinkohal toovad Alfven & Hofsten (2008) mõned näited:

- traditsioonide vahendamine – vanavanemad saavad rääkida, kuidas asjad vanasti olid;
- uute oskuste andmine – puutööde tegemine, kudumine, tikkimine, juurviljade kasvatamine, puupõranda küürimine, silla tõrvamine, kala püüdmine, nõobi ette õmblemine, koolitükkide koos tegemine, võõrsõnade tähenduste selgitamine jne;
- aja leidmine – raamatute ette lugemine, erinevate mängude koos mängimine, kala püüdmine, metsas käimine ja kuklite küpsetamine;

- oma elust jutustamine – paikadest, kus oleme elanud; sõpradest; esimesest armastusest ja töökohast;
- aja leidmine lapselapse kuulamiseks;
- endistest aegadest jutustamine – missugused olid lapselapse ema või isa väikestena, piltide näitamine;
- aja leidmine rääkimiseks tõsistel teemadel – miks on maailmas sõda, inimeste headus ja kurjus, rikkus ja vaesus, õiglus ja ebaõiglus, surm;
- huvitumine lapselapse maailmast – lähedus lapselapsega ja ühtekuuluvustunne võivad suurened, kui me kuulame muusikat, mis neile meeldib, ja proovime mängida arvutimänge või vaadata telesaateid, mis lapsele meeldivad;
- lapselapsega mängimine – vahelduseks tõsistele jutuajamistele itsitamine, nalja tegemine, narrimine, matkimine, mürgeldamine;
- saladustest rääkimine;
- turvalisuse kehastamine – see on vajalik, kui vanemad lahutavad või jäävad haigeks;
- armastamine.

Vanavanemate ja lapselapse sagedamini tehtavate ühiste tegevustena on välja toodud järgmisi tegevusi: asjade selgitamine, mängimine, telefonis rääkimine, lugude või ajaloo jutustamine, sh perekonna ja suguvõsa ajaloost rääkimine, koos televiisori vaatamine, jalutamine, lapselaste koolist äratoomine (Anuncibay & Bernali, 2008; Isman & Tzuriel, 2008). Uued viisid, kuidas suhelda, nagu näiteks e-mail, võivad kaasa aidata vanavanemate ja lastelaste suhtlemisele olenemata vanemaast (Dunifon, Bajracharya, 2012). Lisaks on lapselapsed leidnud, et vanavanemad tekitavad neis heaolutunde; jagavad perekonnatunnet; hoiavad, kui vanemaid ei ole; aitavad hädaolukorras; on valmis asju arutama; annavad nõu kooliasjades. (Isman & Tzuriel, 2008)

Huvitava aspektina on leitud, et tegevused, mida lapselapsega koos tehakse, sõltuvad vanavanemate haridustasemest: madalama haridustasemega vanavanematele on oluline kontakt lapselapsega ja nad soovivad olla eelkõige sõbra rollis; kõrgema haridustasemega vanavanemad seevastu pööravad rohkem tähelepanu lapselapse tuleviku teemal arutlemisele (Isman & Tzuriel, 2008).

Eraldi võib koostegutsemise juures välja tuua vanavanemate rolli lapselapse õppimise ja arengu toetamisel. Anuncibay & Bernali (2008) märgivad, et vanavanemad annavad lapselastele olulise haridusliku sisendi, mis erineb laste vanemate omast – vanavanemad osalevad lapselaste harimises ilma selle vastutuseta, mis neil tõenäoliselt oli ise lapsevanemaks olleks ja selle tulemusena saavad nad keskenduda oma lapselapse

armastamisele. Emad tajuvad, et on vastutavad oma laste arendamise ja edukuse eest ning peavad tähtsaks koos lastega osalemist akadeemilistes tegevustes; vanavanemate jaoks on aga lapselaste edukus võrreldes eakaaslastega vähem oluline ning nad väärtustavad eelkõige lapselaste õnnelik olemist ja rahulolu (Isman & Tzuriel, 2008).

Isman ja Tzuriel (2008) uurisid vahendatud õppimise kogemust võrreldes emasid ja vanaemasid. Vahendatud õppimise kogemus mõjutab oluliselt kognitiivsete oskuste arengut. Vahendatud õppimise kogemust defineeritakse kui interaktsiooniprotsessi, kus vanemad, lapse jaoks olulised täiskasvanud või eakaaslased asetavad end stiimuli ja õppimise vahele ning muudavad stiimulit vastavalt lapse arengu vajadustele – see hõlmab näiteks tahtlikku tähelepanu juhtimist ja lapse reaktsioonide mõistmist ja seletamist, tähenduse loomist ja ülekandmist teistesse kontekstidesse, situatsioonidesse. Mida rohkem vahendatud õppimiskogemuse strateegiaid kasutatakse, seda võimekam on laps formaalsetes ja informaalsetes situatsioonides õppima. Uurimuse tulemused näitasid, et vanavanemad on osavamad vahendajad kui emad. Vanavanemad teavad intuiivselt, mida laps vajab, et paremini õppida, nad kasutavad asjakohaseid vahendusstrateegiaid ning selgitavad asjade tähendust ja rakenduvust teistes olukordades. See avastus toetab seisukohta, et vahendusoskus on seotud kogemusega. (Isman & Tzuriel, 2008)

3. Vanavanemate ja lastelaste vahelised suhted

3.1 Tegurid, mis mõjutavad vanavanem-lapselaps suhet

Vanavanemate ja lapselapse vahelist suhtlemist mõjutavad mitmed aspektid. Aja jooksul on need aspektid mitmeti muutunud, kuna infoühiskond on arenenud ning kasvatuslikud uskumused muutunud. Ühiskondlikud protsessid nagu eluea pikenemine, pereliikmete arvu muutumine, väiksem sündivus, linnastumine ja suurenev migratsioon mõjutavad põlvkondade omavahelist suhtlemist nii positiivselt kui negatiivselt (Kaimre, 1999). Keskmise eluea pikenemise tõttu saavad lapselapsed suhelda vanavanematega (Hurme, 1988)

Ainsaar (1997) ja Palli (1998) on väitnud, et käesoleva sajandi algusest on Eestis märgatavalt muutunud perekonna suurus ja vormid, nõrgenenud vanemate ning laste, aga ka vanavanemate ja lapselaste vahelised sidemed. Suuri laiendatud perekondi, kus elas koos vähemalt kolm põlvkonda, on tänapäeval järjest vähem (Saarits, 2000). Eriti viimaste aastakümnetega on valdavaks muutunud 3-4 liikmeline tuumperekond, milles tavaliselt vaid

kaks põlvkonda- vanem(ad), laps või parimal juhul 2-3 last (Saarits, 2000). Lasterikkus nagu suurperedki on taandumas minevikku. (Saarits, 2000)

Lapselapse ja vanavanema suhe saab olla mõlemapoolselt rikastav. Vanavanem pakub lapselapsele armastust ja kiindumust, hoolt, peavarju, jagab elukogemust, moraalseid väärtuseid, seltsi, lähedust, abi ja tuge. Lapselaps annab vanavanemale rõõmu, inspiratsiooni, õrnust ja armastust, rahulolu, muutunud ellusuhtumist, lähedust ja seltsi, usku ja lootust tuleviku suhtes. (Isman & Tzuriel, 2008).

Suhet vanavanemate ja lapselaste vahel iseloomustab ka hellitamine, järeleandmiste tegemine, lapselastele maiustuste ja taskuraha andmine, aga seejuures ka tingimusteta armastuse pakkumine ja lapselapsele toeks olemine (Anuncibay & Bernali, 2008).

Demograafilised faktorid. Üks faktor, mis vanavanem-lapselaps suhet mõjutab on kummagi asjaosalise vanus. Suhe, mis on vanavanemal oma lapselastega muutub lapselapse vanusega. (Dunifon, Bajracharya, 2012) Väikestele lastele pakuvad vanavanemad otsest hoolitsust (Cherlin & Furstenberg, 1992). Vanemate laste puhul võib vanavanem olla usaldusisik ja emotsionaalselt tuge pakkuv mentor (Silverstein & Marengo, 2001; Tomlin, 1998). Uurimused näitavad, et vanavanemad on vähem rahul vanavanem-lapselaps suhtega, kui lapselaps jõuab teismeliseikka (Cherlin & Furstenberg, 1992). Lapselapsed võivad tunda samamoodi, kuna esineb langus vanavanemate poolses toetuses ja tõuseb konfliktistaadium 4. kuni 10. klassini (Furman & Buhrmester, 1992). Vanavanem-lapselaps suhe võib taas muutuda, kui lapselaps saab vanemaks. Crosnoe ja Elder (2002) leiavad, et vanavanem-lapselaps suhe paraneb taas, kui lapselaps läheb kolledžisse.

Vanavanemate vanus võib samuti oluline olla, kuna vanemad vanavanemad võivad rohkem oma lapselastesse panustada, kuid nende tegutsemine võib olla piiratud, kuna tekivad terviseprobleemid. Silverstein, Giarrusso ja Bengston (1998) väidavad, et vanavanema vanus ja lapselapse vanus võivad omavahel vastastikku suhte kvaliteeti ennustada.

Mitmed uurimused viitavad ka soo rollile vanavanem-lapselaps suhetes. Emapoolsed vanavanemad on oma lapselastega rohkem seotud kui isapoolsed (Uhlenberg & Hammill, 1998) ning vanaemad on tavaliselt lapselastega rohkem seotud kui vanaisad (Silverstein & Marengo, 2001). Uurimused teismeliste ja noorte täiskasvanutega näitavad, et neil on lähedasem suhe emapoolsete vanavanematega (Creasey, 1993; Elder & Conger, 2000; Hirsch, Mickus, & Boerger, 2002). Samuti on leitud tõendeid selle kohta, et lapse sugu mängib rolli vanavanem-lapselaps suhetes, kuna ühes uurimuses leiti, et vanaisad tegelevad rohkem pojapoja ja tütrepojaga kui pojatütrel ja tütreütrel (Cherlin & Furstenberg, 1992). Samas on pojatütrel ja tütreütrel lähedasem suhe oma vanavanematega kui pojapojal ja tütrepojajal

(Creasey & Koblewski, 1991) ning tüdrukud väidavad, et neil on eriti lähedane suhe oma emapoolsete vanavanematega (Lussier et al., 2002).

Lapselaste suhe vanavanematega võib samuti olla sõltuv pere struktuurist. Lapselaste läbi käimine isapoolsete vanavanematega võib peale lahutust väheneda, eriti juhtudel, kus emad saavad laste hooldusõiguse (Creasey, 1993). Vanavanemate osalus peale lahutust suureneb, et pakkuda toetust äsja lahutanud vanematele (Cherlin & Furstenberg, 1992; Johnson, 1998). Samuti näitavad uuringud, et vanavanemate osalus on suurim üksikemade puhul võrreldes kasuvanemate ja bioloogilise perega (Clingempeel et al., 1992).

Füüsiline distants. Üks suuri faktoreid, mis mõjutab vanavanem-lapselaps suhet on geograafiline vahemaa. Uurimused näitavad, et vanavanem-lapselaps suhte kvaliteet oleneb, kui sage on kontakt; geograafiliselt lähedal elavad vanavanemad mõjutavad kontakti, mis parandab suhte kvaliteeti (Harwood, 2000; Mueller & Elder, 2003). Uurimuses, mis viidi läbi täiskasvanud noortega ja nende vanematega leidsid Compton ja Pollak (2011), et kõige püsivam faktor vahemaa juures on haridus, kuna haritud täiskasvanud elavad oma vanematest kõige kaugemal. Vanavanemad, kes elavad lähemal (nt samas linnas), kohtuvad lapselastega sagedamini ja nende kasvatuslik mõju on märgatavam kui maavanavanematel (Saarits, 2000). Tihedam suhe on enamasti emapoolsete vanavanematega (Saarits, 2000).

Lähisuhete kujunemisel peab L.G. Hodgson (1992) parimaks, kui vanavanemad elavad kuni poole tunni kaugusel ning nendega on võimalik sageli ja vahetult kohtuda. Ka leiab ta, et vanavanema ja lapselapse vaheline side sõltub vanusest, pärilikkusest, geograafilisest ligidusest, lapse ja vanema suhtest ning vanema ja vanavanema vahelistest suhetest (Hodgson, 1992). Ometi annavad Ameerikas läbi viidud uurimused tunnistust sellest, et

- vanavanemate suhtlemine lapselastega piirdub vaid laupäevaõhtuse 3-minutilise telefonikõnega;
- vanavanemate majanduslik abi noorele perekonnale on suhteliselt tagasihoidlik või puudub sootuks, kuna paljudel eakatel inimestel on endal olmeprobleeme ning muresid; noor pere toetab oma vanemaid rahaliselt samuti küllalt harva;
- kõige enam ootab noor pere abi vanavanematelt laste hoidmisel, vanavanematele on aga tähtis olla vajalik ja lapselastega suheldes uuesti läbi elada möödunud kasvatamise etappe, proovida taas kord oma kogemuste väärtust, saada emotsionaalset rahuldust;
- lapsevanema refleksioonis on tänane vanavanem leebem ja vähem range kasvataja kui kunagi oma lapsi kasvatades. Üle poole vastanutest kinnitas vanaemade autoriteeti ja

nende arvamusega arvestamist. Vanaemade, eriti emapoolsete vanaemade suhe lapselastega ongi tihedam (Saarits, 2000).

Perekonna suhtlemine. Suhtlemine perekonnaliikmete vahel mõjutab ka vanavanem-lapselaps suhet. Eriti hakkab rolli mängima vanem-vanavanem suhe, kuna vanemad võivad olla, kui ületamatu aed lapselaps-vanavanem vahel (Mueller & Elder, 2003). Lapselapsed näevad oma vanavanemaid rohkem, kui nende vanematel on paremad suhted vanavanematega täiskasvanueas (Cherlin & Furstenberg, 1992; Whitbeck, Hoyt, & Huck, 1993) või kui nad olid lapsed (Whitbeck et al., 1993).

3.2 Uurimused vanavanemate ja lastelaste vaheliste suhete kohta

Vanavanemate ja lastelaste vahelisi suhteid pole paljude muude teemadega võrreldes palju uuritud. 1992. aasta uurimus 14-19 aastaste noorte hulgas püüab aru saada vanavanemate rollist oma lastelaste elus ja mis mõju see lastelastele avaldab. Olulised faktorid, mis selle kvaliteeti mõjutavad on vahemaa, vanemate suhe mõlema vanavanemaga ja lapselapse ning vanemate vanus. (Dunifon, Bajracharya, 2012)

Vanavanemate roll laste elus on kasvanud, kuna ka vanavanemate keskmine vanus on kasvanud (1900. aastal oli keskmine vanavanemate vanus 50, 2005. aastal oli see kasvanud 80. aastani – *National Center of Health Statistics, 2010*), mis tähendab seda, et vanavanemad saavad rohkem nautida kindlat suhet oma lastelastega, kui nad liiguvad nooruki- ja täiskasvanuikka. Suurenenud materiaalne kindlustatus vanemate ameeriklaste seas tähendab seda, et vanemad inimesed veedavad rohkem aega pensionieas ning seega on neil ka rohkem aega lastelastele (Szinovacz, 1998). Samas on perekonna suurus vähenenud – 1955. aastal oli peres 2.18 last ning praegu 1.86 last, mis tähendab seda, et vanavanemad saavad rohkem oma lastelastesse investeerida (U.S. Census Bureau, 2009a).

1992. aasta uurimuses 14.-19. aastaste lastega uuriti, millised vanavanemad on elus, kui tihti nendega ühendust peetakse, kas küsitakse nendelt nõu ning kui lähedasena ennast igale vanavanemale tuntakse. Noorukid elasid keskmiselt 274 miili kaugusel oma geograafiliselt lähimast vanavanemast. Umbes pooled noorukitest elasid lähemal, kui 9 miili oma lähimast vanavanemast ning umbes viiendik noorukitest elas vähem kui 1 miili kaugusel oma vanavanemast. Vanavanem-lapselaps suhte läheduse skaalal oli keskmine skoor lähima vanavanema puhul 8 punkti 10-st. Keskmine kokkusaamine oma kõige lähedasema vanavanemaga oli 1-3 korda kuus. Mida kaugemal elab vanavanem, seda nõrgem on suhe lapselapsega. Kui lapselastel on paremad suhted oma vanematega ja kelle vanematel on parem

suhe oma vanavanematega ning rohkem vanavanemaid on elus, toovad välja paremad suhted oma vanavanematega. Nooruki heaolu ja suur lähedus vanavanemaga on omavahel seoses ka nooruki akadeemilise edukusega. (Dunifon, Bajracharya, 2012)

Vanavanem-lapselaps suhe võib aja jooksul muutuda ning mõlema vanus võib hakata mängima suurt rolli. Lisaks võivad teised pereliikmed vanavanem-lapselaps suhet muuta. Vanavanem-lapselaps suhet võib eristada ka lapselapse, vanavanema või mõlema sooga. Seda saab põhjendada evolutsiooniteooriaga (emapoolsed vanavanemad on rohkem veendunud oma bioloogilises ühenduses oma lastelastega), sotsiaalteooriaga (naissoost isikud on rohkem orienteeritud perele), vahetusteooriaga (kuna naised on rohkem hõivatud laste kasvatamisega lubavad nende lapsed oma emasid ka rohkem enda tulevaste laste ellu) või faktiga, et kuna vanaemad elavad kauem kui vanaisad, siis on võimalik, et vanaemadel on kõrgem suhtekvaliteet oma lastelastega kui vanaisadel, eriti emapoolsetel vanaemadel (Spitze & Ward, 1998).

Vanavanemad adopteerivad „valikulise investeerimise” mudeli (Cherlin & Furstenberg, 1992, lk 96) pühendades rohkem ressursse lastelastele, kes kogevad kriisi nagu näiteks vanema surm, lahutus, töötus, haigus või sandistamine. Vanavanemad võivad lastelaste eludes mängida väikest rolli, kuid see ei kehti kriiside korral lapselapse elus (Clingempeel, Colyar, Brand, & Hetherington, 1992). Lapsed, kes elavad üksiku emaga kogevad rohkem vanavanema osalust ning vanavanemaga elamist, kui abielus vanemad (2009. aastal 9% kõigist U.S. lastest elasid vanavanemaga; 17% lastest, kes elasid üksiku emaga elasid koos vanavanemaga; U.S. Census Bureau, 2009b).

Samuti on tähelepanu pööratud rassilistele erinevustele seoses lapselaste ja vanavanemate vahelise suhtlemisega. Rassiline variatsioon vanavanem-lapselaps suhtes võib peegelduda kultuurilistes erinevustes nagu näiteks traditsiooniline rõhk laiendatud Aafrika ja Ameerika võrgustikus (Hunter & Taylor, 1998). Eeldatakse suuremat vanavanemate osalust ning erinevat vanavanem-lapselaps suhet Aafrika ja Ameerika peredes võrreldes „valgete” peredega (Dunifon, Bajracharya, 2012).

Ökoloogilised ja peresüsteemi teooriad rõhutavad viise, kus pereliikmed vastastikku mõjutavad üksteist ning ka lapse arengut (King, Russell, & Elder, 1998; Lussier, Deater-Deckard, Dunn, & Davies, 2002). See kontseptsioon on edasi arendatud Silverstein, Giarruso ja Bengston (1998) poolt, kui „intergeneratsiooniline solidaarsus”, mis näitab, et vanavanem-lapselaps suhet tuleb vaadelda teiste perekonna suhete kontekstis – nende, mis on vanavanema ja vanemate vahelised ning ka need, mis on vanavanemate ja tema vanemate ja vanavanemate vahel.

3.3 Vanavanem-lapselaps suhte mõõtmine

Vanavanem-lapselaps suhet on mõõdetud mitmel erineval viisil. Cherlin ja Furstenberg (1992) kasutasid vanavanemate jutustusi, et luua kolm profiili:

- vanavanem kui kaaslane (*companionate*) – vanavanem, kes on fookuseeritud nauditavatele vestlustele, kuid ei võta vastutust lapselapse eest;
- kaugel vanavanem (*remote*) – vanavanem, kes on oma lapselapsest eemalolev;
- kaasatud vanavanem (*involved*) – vanavanem, kes võtab üle vanema rolli.

Mueller ja Elder (2003) kasutasid samuti vanavanemate jutustusi ja arendasid välja viis kateooriat:

- mõjutav vanavanem (*influential*) – vanavanem, kes mõjutab oma lapselast kõrgelt kõikides dimensioonides;
- toetav vanavanem (*supportive*) – vanavanem, kellel on lähedane suhe oma lapselapsega, sealjuures kasutamata distsiplinaarset rolli;
- autoritaarne vanavanem (*authority-oriented*) – vanavanem, kes kasutab oma lapselapse puhul distsipliini;
- passiivne vanavanem (*passive*) – vanavanem, kes ei rakenda oma lapselapse puhul distsipliini ja on näitajate poolest keskmine;
- eemalolev vanavanem (*detached*) – vanavanem, kes ei osaleb minimaalselt oma lapselapse kasvatustöös.

Ka Smith (1991) nimetab ja püüab mõtestada vanavanemaks olemise stiile või viise:

- ametlik/formaalne stiil (*formal style*) - vanavanemad, kes järgivad kindlaid piirjooni lapsevanema ja vanavanema vahel; ei unusta kunagi märkida, et on oma lapsed juba suureks kasvatanud ja seega vajalikud kohustused täitnud; noore pere ja lapselastega suheldes on nad ametlikud, kauged, manitsevalt didaktilised ning iseenda elukogemust rõhutavad;
- rõõmu pärast vanavanemaks olemine (*fun seeker style*) - vanavanema roll kui tõelise kingituse nautimine; tunnevad uhkust ja rõõmu oma lapselapsest, kelle arengut nad hoolega jälgivad, aga ka püüdliselt suunavad; seostub eelkõige väikeste lastega, kes vajavad rohkesti hoolt ja tähelepanu;
- asendusvanema stiil (*surrogate parent style*) - liigselt hooldavad vanavanemad, kes võtavad püüdliselt endale lapse kasvatamise ülesande; vähendavad lapsevanema otseseid kohustusi ja tähtsust, seda eriti siis, kui elatakse koos ühise perena;

- perekonna elutarkuse reservuaarid (*reservoir of famili wisdom*) - loovad oma elukogemuste ja tarkusega lastelastele turvalise ümbruse, on austusväärsed ja autoriteetsed pereliikmed, traditsioonide hoidjad, paljude oskuste edasiandjad, idealiseeritud vanavanema sümbol;
- eemale hoidva vanavanema stiil (*distant style*) - sümboolsed vanavanemad, kes enamasti ei taha olla vanavanemad, on sattunud sellesse rolli ootamatult või ealiselt liiga vara ega suuda seetõttu uue olukorraga kohaneda; eriti omane väga noortele vanaemadele, kes oma lapselapsele võiksid olla emaks. (Smith, 1991)

Samas on mõõdetud ka vanavanem-lapselaps suhte seda poolt, mida on välja toonud lapselapsed (Creasey, 1993; Creasey & Koblewski, 1991; Elder & Conger, 2000; Furman & Buhrmester, 1992) väärtustades vanavanemate selliseid omadusi nagu toetus, kaaslane olemine, imetlemine, hoolitsus ja intiimsus.

3.4 Vanavanem-lapselaps suhe ja lapse heaolu

Vanavanemad võivad omada otsest mõju lapselapsele läbi temaga suhtlemise. Näiteks, kui lapselapsed on kontaktis oma vanavanematega, usaldavad neid või on nendega lähedased, võivad vanavanemad pakkuda hüvesid. Olles eeskujuks ning arutledes sobiva käitumise üle julgustavad vanavanemad akadeemilisi tulemusi, aitavad kodutöödega ning pakuvad nõu ja emotsionaalset tuge. Võib juhtuda ka vastupidine efekt, kus vanavanem mõjutab oma käitumise ja nõuga lapselast negatiivselt. (Dunifon, Bajracharya, 2012) Samas võib stressi tase peres tõusta, kui vanavanemad sekkuvad vanemate kasvatuskäitumisse. Võib esineda ka seda, et lapselapsed ise võivad vanavanemat mõjutada, pakkudes emotsionaalset või muud tüüpi abi. (Dunifon, Bajracharya, 2012)

Mõned uurimused on otseselt leidnud seose vanavanemate osaluse ja lapse heaolu vahel. Cherlin ja Furstenberg (1992) leiavad, et vanavanema kontakt ja seotus lapselastega ei ole seotud laste käitumisprobleemidega. Ruiz ja Silverstein (2007) leidsid 18.-23. aastaseid noorukeid uurides, et lapselapse ja vanavanema lähedane suhe on seotud madalama depressiooni tasemega, mis kehtib eriti nende lapselaste kohta, keda kasvatas üks vanem ning nende kohta, kellel on oma vanematega lähedane suhe. Elder ja Conger (2000) leidsid multigeneratsioonilises uurimuses Iowa perede kohta, et noorukid, kes olid oma vanavanematega lähedased olid akadeemiliselt, sotsiaalselt ja personaalselt kompetentsemad, enesekindlamad ja täiskasvanulikumad. Vanavanemate lähedust ei seostatud aga noorukite hinnetega (Elder & Conger, 2000).

Stein, Newcomb ja Bentler (1993) leiavad, et vanavanemate uimastite tarvitamine mõjutab lapselaste käitumisprobleeme. Loury (2006) leidis, et poisid, kellel on rohkem akadeemiliselt haritud meessoost sugulasi (ka vanaisasidd) saavutavad ka ise kõrgema hariduse.

4. Hea ema ja hea isa omadused

4.1 Kultuurilised ettekujutused heast emast ja heast isast läbi kolme põlvkonna

Kujutlused ning etnoteooriad. Stereotüübid ja kujutlused jagavad paljusid jooni, mõlemad on osa meie igapäevasest mõtlemisest (Banaji & Bhaskar, 2000). Stereotüüp viitab olemusele, mis on kognitiivselt konstrueeritud, kui kujutlus hõlmab lisaks tajule ja mentaalsetele representatsioonidele ka tundeid (Jahoda, 1999). Stereotüüp loob erinevuse „meie” ja „nemad” vahel, kutsub esile negatiivseid konnotatsioone ja neid seostatakse ebameeldivate ilmingutega nagu näiteks eelarvamused ja ebaõiglus (Banaji & Bhaskar, 2000; Jahoda, 2001). Neid negatiivseid konnotatsioone ei leia aga kujutluse kontseptsioonist. Igal inimesel on enda kujutlus, kuid kvalitatiivsed uskumused, mis kujutluse loovad, tulenevad kultuurilisest poolest. Hea vanema kujutlust peetakse normide refleksiooniks, eriti ootuste ja kohustuste poolest, mis on määratud ema ja isa rollile peres.

Vanemate uskumused on oluline osa laste arengulisest kontekstist. Vanemad hoiavad kujutlusi ja uskumusi oma lastest nagu ka nendest endist vanematena (Murphey, 1992, lk 227). Super ja Harkness (1986) leidsid, et lapse arenguline kontekst on kavandatud arengulise niššina, mis koosneb kolmest komponendist: füüsiline ja sotsiaalne keskkond, milles laps elab; kultuuriliselt reguleeritud lapsehoiu tavad ja lapse kasvatamine ning hoolitsejate psühholoogia (lk 552).

Etnoteooria on teoreetiline konstruktsioon, mis raamistab vanemate mõtlemise ja siseneb lapse kasvatamise protsessi vanemate vaatevinklist. Vanemlik etnoteooria kujutab endast kultuuriliste uskumuste süsteemi, mida vanemad hoiavad hoolimata laste iseloomust, arengust, kasvatuslikest uskumustest ja perekonnast. (Harkness & Super, 1996)

Vanemlikud ideoloogiad. Põhjamaade kõige olulisem vanemlik ideoloogia on sooline võrdsus. See on laiendatud vanema ja lapse vahelisele suhtlemisele ja suhetele sotsiaalsete klasside vahel (Welles-Nyström, 1996, lk 192). Sooline võrdsus Põhjamaades toetub jagatud vanemlikkusele ja isade osavõtule kasvatuslikus protsessis (Magnusson, 2001).

Ideoloogiad, mis tegelevad emadusega mõjutavad naiste elu rohkem, kui isadus isasid (Wetherell, 1995, lk 215). Emad on silmitsi emadusega, kas nad on emad või mitte, kuid mehed isadusega ainult siis, kui nad on isad. Wetherell (1995) leiab, et puuetega naisi peetakse emaduseks mittesobivateks (lk 234). Hea vanemluse ideoloogia on välja toodud ka perekonnapoliitikas (Phoenix & Woollett, 1991b, lk 14). 1960. aastatest on ka isadel oluline roll laste eest hoolitsemisel ning neilt oodatakse osalemist vanemluses ja regulaarseid külaskäike laste tervisekeskustesse (Kuronen, 1999, lk 67).

4.2 Head emad

Nõu andmise roll emaduses. Beck ja Beck-Gernsheim (1995, lk 108-109) leiavad, et nõudmised vanematele on muutunud väga tõsisteks. Rousseau-aegadel oli hea ema täpne, range ja kontrollis oma õrnuse jagamist ning eeldati, et lapsel pole õrnust vaja (Schütze, 1987, lk 51). Emad peetakse inimeseks, kes teab, mida tema laps vajab (Everingham, 1994, lk 73). Muutused emadele nõu andmises muutsid ka emade ideid sellest, mida lapsed vajavad või, mis on nende lapsele hea. Alasuutari (2003, 17-18) võtab kokku Soome hea ema omadused: hea ema on tuumperekonna liige. Emadus tähendab naise elu täiuslikuks muutumist ja ema armastus tuleb loomulikult. Negatiivsed emotsioonid on kergesti tõlgendatud ebaloomulikeks. Hea ema keskendub oma lapsele ja on lapse elus olulisel kohal. Ta on vastutav ja loob turvalise emotsionaalse keskkonna. Hea ema osaleb oma lapse arengus ja pakub lapsele tegevusi, mis toetavad tema arengut. Hea ema loobub oma isiklikest soovidest. Mis on hea lapsele on hea ka emale.

Bruno Bettelheim (1988) leiab, et olulised on mõlemad vanemad, mitte ainult ema roll laste kasvatamises. Hämäläinen (2006) leiab, et piisavalt hea ema suudab jõuda emotsionaalselt oma lapseni ning mõistab vähemalt midagi oma lapse mõtlemise viisidest, ta märkab ja kogeb. Ta suudab panna ennast lapse olukorda ning näha maailma nii lapse kui ka täiskasvanu seisukohast (Hämäläinen, 2006)

Piisavalt hea vanem on see, kelle teguviisid ja reaktsioonid, heakskiit ja kriitika, on suunatud oma lapse märkamisele. Piisavalt head vanemad püüavad hinnata ja vastavad probleemidele nii täiskasvanu vaatenurgast kui ka lapse vaatevinklist ning hindavad käitumist eelneva kahe vaatevinkli ühinemisest, kuigi aktsepteerivad seda, et laps oma ebaküpsusega saab aru ainult enda vaatevinklist. (Bettelheim 1988, 48)

Igal täiskasvanul peaks olema võimalik saavutada selline empaatia, kuna me kõik oleme kunagi olnud lapsed. On vajalik, et me mõistaksime lapse siseelu (tunded, motiivid,

mõtted, hirmud, kujutlusvõime) iseenda kogemustest lapsena. See tähendab seda, et paneme oma südame ja hinge oma lapsepõlve, kuid samal ajal austame lapse ainulaadsust oma eesmärkide ja püüdluste suhtes. (Hämäläinen, 2006)

Piisavalt hea vanem analüüsib oma lapse motiive, üritab aru saada tema mõtetest, hindab tema soove ning seda, mida, miks ja kuidas ta soovib oma eesmärke saavutada. Tänu sellele suudame lapsele näidata „tema” mitte „meie” perspektiivist, kuidas tema meetod võib olla ebaefektiivne eesmärgi saavutamiseks ning mida teha, et neid eesmärke paremini saavutada. (Bettelheim 1988, 50)

Positiivne definitsioon piisavalt heale vanemlusele hõlmab lapse adekvaatsele vajaduste täitmist ning lapse arengu edendamist. Vanemlus avaldub piisavas hoolitsemises, turvalises emotsionaalses suhtes ja ergutavas suhtlemises, luues aluse iseseisva arengu saavutamiseks, eneseanalüüsiks ja küpseks iseloomuks. Lapse vajadused on täidetud, kui on piisavalt füüsilist hoolitsust, emotsionaalset kindlustunnet ja intellektuaalset loomingulisust. (Hämäläinen, 2006)

Adekvaatne vanemlus ei hõlma endas ainult piisavalt teadmisi, väärtuseid ja oskuseid, vaid see on sügavalt juurdunud vanema iseloomus nagu näiteks psüühilistes karakteristikutes, emotsioonides, moraalides ja eneserefleksioonis. (Hämäläinen, 2006)

Head ema ning head emadust saab defineerida läbi lapse arengu edendamise (Burman, 1994, lk 3). Idee, et last arendatakse ja seeläbi laps saab kellekski, on seotud arengu edendamisega, ei ole seotud armastusega lapse vastu, vaid lapse arengu olulisusega. (Beck & Beck-Gernsheim, 1995).

Ema roll lapse eest hoolitsemisel on rõhutatud ka psühhoanalüütilises lähenemises. Dally (1982, lk 192-193) leiab, et ema peab olema hell lapse nõudmistele ja teadlik olema enda vajadustest ja võimekusest; armastavad tunded, mida ta lapse vastu tunneb, ei sõltu lapse käitumisest; ema peab olema lapse vastu aus; samas esitlema maailma nii, et see oleks lapsele eakohane; ema annab lapsele järjepidavust, usaldusväärsust ja enesekindlust. Dally (1982, lk 192-193) lisab, et emad ei saa alati olla head, vaid nad teevad ka vigu ja seega on neil periood, kus ollakse vähem head. Psühhoanalüütiline lähenemine näeb emaduse tagajärgi lapse minapildis, hilisemates suhetes ja kohanemisoskustes (Chodorow, 1978; Thurer, 1993, lk 519). Hea ema ei armasta oma last liiga palju, ei ole ülihoolditsev ega lämmatav, ei keela lapsel saada iseseisvaks indiviidiks (Grant, 1998, lk 210-211; Thurer, 1993). Hea ema peaks looma kindla kiindumussuhte oma lapsega, kuid mitte muutuma liiga kaitsvaks. Armastavad emad peaksid ennast usaldama, laskma lapsel väljendada oma vajadusi ja nautida lapse eest

hoolitsemist; kuigi eksperdid, eriti lastearstid teavad, mis on lapsele parim (Hays 1996, 48-49).

Hea ema peab olema vastutustundlik, peab looma mittepealetükkiva peegeldava keskkonna, peab oma lapsega ühiselt tegutsema ning peavad ellu jääma ja mitte kätte maksma oma lapse ema ära kasutamise pärast (Thurer 1993, 534). Hea autoriteetne ema on kindel, armastav, nõudlik ja mõistev (Baumrind 1967, 83) ja tema autoriteetne hoolitsev stiil aitab kaasa lapse sotsiaalsele ja intellektuaalsele arengule (Woollett & Phoenix 1991, 31).

Tundlikku emadust on peetud lapsekeskseks või vastutustundlikuks. Hea, tundlik ema pakub oma lapsele stimuleerivat ja tundlikku keskkonda, mis eeldab aga lähedast suhet oma lapsega ja igapäevaseid ühiseid tegevusi, kuid et seda saavutada, peaks ema olema kodune (Woollett & Phoenix 1991, 35). Ta peaks hoidma oma tundeid kontrolli all, teadvustama oma lapse vajadusi ja vastupidavust ning pühendumist, et investeerida energiat vanema rolli (Belsky, Robins & Gamble 1984, 259). Hea ema pakub oma lapsele soojust ja kindlust, ta rahuldab kõik lapse vajadused. Ta mõistab, lohutab ja aktsepteerib. Ta ei vea last kunagi alt ning paneb nii lapse elule aluse. Hea ema on see, kellele laps saab rasketel hetkedel lootuda.

Hea ema kirjeldused varasemates uurimustes. Welles-Nyström, New ja Richman (1994) võrdlesid hea ema omadusi 3 riigis: Itaalia, Rootsi ja USA, kus põhirõhk oli emalikul käitumisel ja eesmärkidel. Uuring viidi läbi lapse esimese eluaasta jooksul. Uurijad jälgisid 20 ema suhtlemist oma lapsega kodus, intervjuerisid emasid, emad täitsid küsimustiku ning uurijad vaatasid kogukonda ja pereelu. Emad omasid erinevaid vaateid hea ema omadustele ning uurijad tõid välja, et hea ema definitsioon on kultuuri-spetsiifiline. (Welles-Nyström, New ja Richman, 1994)

Itaalia emad leidsid, et kõik emad on head emad ning emadus oli väga lähedalt seotud „naiseks olemise olemusega”. Itaalia emad hoolitsesid pidevalt oma lapse eest ja kaitsesid last mustuse ja õnnetuste eest, kõrvaldades lapselt mängimise ja avastamise võimaluse. Itaalia emad olid samuti mures lapse õige toitmise pärast. Ema oli vastutav oma lapse heaolu eest, kuid samal ajal olid imik ja ema ümbritsetud perekonnast, sugulastest, sõpradest ja naabritest. (Welles-Nyström, New ja Richman, 1994)

Rootsi emad leidsid, et hea ema on keegi, kellel on ka teisi huvisid ning emadus moodustab ainult ühe osa naiseks olemisest. Rootsi emadele oli oluline imiku emotsionaalne heaolu, eriti esimesel eluaastal. Lapse psühholoogiliste vajaduste täitmiseks oli vajalik ka isa osavõtt lapse eest hoolitsemisel. Hiljem, kui vanemad läksid tagasi tööle hoolitsesid lapse eest professionaalsed hoidjad. Imikule anti võimalus avastada keskkonna nii sise- kui ka välitingimustes ning selleks oli tagatud turvaline keskkond. Mängimist ja avastamist peeti

oluliseks lapse kognitiivse arengu ja iseseisvuse saavutamiseks. (Welles-Nyström, New ja Richman, 1994)

Ameerika emad leidsid, et hea ema võtab oma lapse eest põhilise vastutuse. Selleks peab ta enamikel juhtudel olema koduperenaine. Ameerika hea ema soodustab sotsiaalset interaktiivset käitumist ja iseseisvust oma lapses. Kohati võib vanemlik iseseisvusele pealekäimine luua probleeme, nagu näiteks erinevate magamamineku rutiinidega, kus laps peab olema võimeline magama oma toas üksi. Suur soov lapse autonoomse käitumise saavutamiseks ja kõrged ootused, mille ema oma rollile esmase hoolitsejana asetab, tekitab vastakaid tundeid hea Ameerika ema suhtes. (Welles-Nyström, New ja Richman, 1994)

Brown ja Small (1997) uurisid hea ema kirjeldusi 45 Austraalia ema intervjuudes, kes kannatasid sünnijärgses depressioonis ja võrreldi neid 45 mittedepressioonis oleva Austraalia emaga. Emade lapsed olid umbes kahe aasta vanused. Nende kirjeldused heast emast ei erinenud. Kolm kõige rohkem mainitud omadust olid: hoolitsemine ja armastamine (38% emadest); kannatlikkus (25%); rahulik olemine (11%). Vastavad ülesanded olid: veedab aega oma lastega (26%), edendab lapse emotsionaalset arengut (16%), teeb põhilisi tegevusi/osaleb toitmisel, hügieeni eest hoolitsemises (11%). (Brown ja Small, 1997)

Magen (1994) tõi välja erinevused hea vanema omadustes Iisraelis erinevas vanuses laste seas, noorukite seas ja nende vanemate seas; laste seas, kes elavad linnas ning laste seas, kes elavad maakohas. 280 lapse, 25 isa ja 26 ema käest küsiti: „Milline on sinu arvates hea vanem?“. Hea vanema kujutus erineb erinevas vanuses laste seas. Noorukid vanuses 14-15 aastat vastasid rohkem, kui nende vanemad, et hea vanem saab aru, toetab, austab ja võimaldab iseseisvust. Nooremate laste grupp ootas oma vanematelt soojemaid tundeid. Väga väike erinevus leiti noorukite vahel, kes elasid maal või linnas, kus toodi välja laiem kujutuspilt. (Magen, 1994)

Ex ja Janssens (2000, lk 880) võrdlesid emadust vanemate ja nooremate naiste vahel võttes arvesse nende haridustaset. Nooremad naised madalama haridustasemega kirjeldasid rohkem traditsionaalsemat ideaalsemat ema, kui vanemad ja haritumad naised (Ex ja Janssens, 2000).

Tardy (2000) leidis, et hea ema kindlustas ka oma laste hea tervise, kaasa arvatud kaitse erinevate õnnetuste eest. Raseduse ajal eeldati healt emalt vaikselt kannatamist ning last kahjustavate ravimite mitte kasutamist (Tardy 2000, lk 463).

Kaplan (1992) intervjueris 12 ema ning nende mõtteid, tundeid ja soove. Ta leidis, et enamik naisi tutvustasid oma emasid negatiivselt ning nende kirjeldused heast emast sisaldasid omadusi, millest nende endi emadel puudu jäi (Kaplan 1992, 189). Ex ja Janssens

(2000, lk 881, 885) leidsid, et tütarde kujutus emadusest oli modernsem, leides, et aset leiavad muutused. Emad ei ole siiski ebaolulised nende tütarde kujutluses emadusest.

Kaasaegsem käsitlus heast emast on välja toodud Hays` s (1996) uurimuses, kus leiti, et kuigi enamik emasid töötab väljaspool kodu kulutavad nad palju energiat, aega ja raha oma laste eest hoolitsemisele.

4.3 Head isad

Ruddick (1992, lk 177) leiab, et isad on oluline osa lapse lapsepõlvest ning heast emadusest, kuna üksikemasid peetakse problemaatilisteks. Emaduse domineerimine on seletatav tuumperekonna ideoloogia kohaselt, mis määrab erinevad kohustused emadele ja isadele koos industrialiseerimise ja majandusliku tõusuga ja eraldas kodu ja töö valdkonnad. Emadest said laste eest hoolitsejad ning isadest perekonna elatajad, kes veetsid palju aega kodust väljaspool (Grant 1998, lk 3, 15-16).

Isaduse kontseptsioonide varieeruvus. Hea isa kontseptsioon uurimustes ja ekspertide arvamustes on aja jooksul paljuski muutunud. Kultuuriline variatsioon hea isa kontseptsioonis on suur. Mõnes kultuuris on isa perekonna distsiplineerija, teistes lapse mängukaaslane (Harkness & Super 1992). Lääne maailmas on isa peetud esmaseks vanemaks, kuigi hiljem kaotas ta enamiku oma kohustustest emale (Laqueur 1992, lk 155). Praegu hakkavad isad taas oma olulisust vanemana tagasi saavutama.

Pleck & Pleck (1997, lk 35) eristasid 4 üldist ajaloolist muutust hea isa kontseptsioonis USA-s: järeleandmatu patriarh (*stern patriarch*) koloniaalperioodist; perekonna elataja 1830.-1900. aastal; geniaalne isa 1900.-1970. aastal ning vanem, kes jagab kohustusi oma naisega. Järeleandmatu patriarh kaitses oma peret ohu eest, pakkus lastele religioosset haridust ja kui tema poeg oli 3. aastane, siis võttis emalt üle oma lapse kasvatamise (Pleck & Pleck 1997, lk 35). Isal arvati olevat rohkem mõistust ja teoloogilist arusaamist ning moraalsel karakterit kui emal, kes on hõivatud oma kirega (Frank 1992, lk 5; Griswold 1997, lk 72; Pleck & Pleck 1997, lk 35). Isa oli peres nagu jumal, armastav ja õiglane (La Rossa 1997, lk 25), ema armastust ei peetud vajalikuks lapse eest hoolitsemisel (Pleck & Pleck 1997, lk 36). Isad olid distsiplineerijad peres, last ei karistatud kunagi vihahoos.

Perekonna elatajatest isad ilmusid industrialiseerumise käigus ja emad oma võimega armastada, said peamisteks vanemateks. Ta oli vastutav moraalsete standardite eest peres, haldas tõsisemaid karistamisi ning oli perekonna kaitsja (Gerson 1993, lk 19; Pleck & Pleck 1997, lk 38). Isade käes oli ka võim laste hariduse üle (Frank 1992).

20. sajandil eeldati, et isa osaleb lapse eest hoolitsemisel, sest see oli lapse parimates huvides. Eriti peeti isasid oluliseks sooliseks eeskujuks poegade harimises (Griswold 1997, lk 79; Lamb 1986, lk 5). Poisid, keda kasvasid emad üksinda, võisid kasvada mittemehelikuks. Vaba aja suurenemise ning üldise materiaalse poole tõusu tõttu veetis isa rohkem aega kodus ja oma lastega (Pleck & Pleck 1997, lk 40-41). La Rossa (1997, lk 197) leiab, et 1920. ja 1930. aastad tõid kaasa sooja ja sõbraliku isa figuuri, kes oli lapsele pigem mängukaaslane.

Pleck ja Pleck (1997) leidsid, et 1970. aastate isalt oodati vanemluse jagamist emaga ning isa ei olnud lapsele ainult mängukaaslane. Pleck ja Pleck (1997, lk 34) leidsid, et isa vahetas mähkmeid, pani aja arsti vastuvõtule ja teadis lapse õpetaja nime. Isadus ei lõppenud lahutusega, uus isa jagas oma laste hooldusõigust. Isa osalemine oma poja eest hoolitsemisel muutus vähem soostereotüüpseks, kuna oluliseks peeti isaduse kogemist. Ameerikas kasvas jagatud vanemlus ja koos lapse kasvatamine, kuna kasvas töötavate emade osakaal. (Pleck & Pleck 1997, lk 45-46)

Pere toitmine on traditsionaalselt olnud oluline hea isa ülesanne. Töö tegemine on rohkem lähedalt seotud mehe identiteediga kui naise omaga). Töötust on alati peetud rohkem problemaatiliseks meeste kui naiste jaoks. (Pleck & Pleck 1997)

Prægused lähenemised heale isadusele. Huttunen (2001) on kirjeldanud erinevaid tüüpe isasid: alalises elukohas mitte elav isa (non-resident father), looja isa (conceivers), hülgevad pereisad (neglectful family fathers), abistavad isad (helping fathers) ja osalevad isad (participating fathers).

On püütud mõõta isa osalust lapse kasvatamisel. Lamb, Pleck, Charnov ja Levine (1987) leidsid, et isa osalust on võimalik mõõta läbi kolme kategooria:

- interaktsioon või pühendumine – ilmneb siis, kui isa on otseses kontaktis oma lapsega, tema eest hoolitseb ja temaga tegeleb;
- kättesaadav suhtlemiseks – olema lapse jaoks olemas isegi siis, kui otsest suhtlemist ei toimu;
- kohustus – isal on kohustus hoolitseda oma lapse eest ja luua vahendid, mis oleksid lapsele avatud.

Hea isa omadused. Brandth ja Kvande (1998) uuris perest lahkuvaid isasid ja nende ideaalse isa võrdkujut, milleks oli materiaalne kindlustatus; lähedane suhe oma lastega, mille eesmärgiks oli saada lapse sõbraks ja suunata last iseseisvusele.

Henwood ja Procter (2003) uuris esmakordselt isaks saanud mehi ja nende isa ideaale, milleks oli: kohaolek kodus ja osalemine oma laste eludes, olema kontaktis oma lastega ja olema teadlik nende vajadustest, eelistada aega veeta pere seltsis mitte töö ja vaba aja

sisustamisega, hoolitsevus, mõistmine, ligipääsetavus ja toetamine. Hea isa osaleb koduses elus, jagab kohustusi ja teeb koostööd oma partneriga. Ükski nendest isadest ei maininud aga finantsilist kindlustatust. (Henwood & Procter 2003, 343)

Lupton ja Barclay (1997) intervjuerisid 16 Austraalia isa enne ja peale oma lapse sündi. Isaks saamine muutis meeste kontseptsiooni heast isast. Üks intervjueriija kaotas toitja olulisuse, kui nägi head isa, kui kedagi, kes oli võimeline õppima, nõu saama ning lõpuks enda otsuseid tegema. Ta leidis nagu paljud teised küsitletavad, et oluline oli veeta aega lapsega ja näha teda kasvamas. Üks isadest ütles, et hea isa toetab ema ning mainis oma frustratsiooni, kui ema andis lapsele rinda, kuid isa ei saanud ema selles kuidagi aidata. Isad üritasid olla erinevad oma isadest. (Lupton ja Barclay, 1997)

5. Sotsiaalkonstruktivism

Kuna minu töö põhineb kvalitatiivsel uurimisel, siis kasutasin teoreetilise alusena sotsiaalkonstruksionismi. Sotsiaalkonstruksionism nõuab, et me võtaksime kriitilise hoiaku iseenesestmõistetavate arusaamade kohta maailmas, kaasa arvatud meie endi kohta. Harjumuspärane teadmine põhineb eesmärgil, erapooletul maailma jälgimisel. Eeldus, et maailma loomus võib paljastuda vaatluse teel ning, mis eksisteerib, on mida me tajume, et eksisteerib. Sotsiaalkonstruksionism hoiatab meid olema kahtlev meie oletustes selle kohta, milline maailm paistab. See tähendab seda, et need kategooriad, kus meie kui inimesed tajume maailma ei viita alati reaalsele jaotusele. (Burr, 2003)

Viisid, kuidas me maailmast aru saame, kategooriad ja kontseptsioonid, mida kasutame, on ajalooliselt ja kultuuriliselt spetsiifilised. See tähendab seda, et kõik viisid aru saamiseks on ajalooliselt ja kultuuriliselt relatiivsed. Teatud teadmiste vormid kultuuris on kunstlikult loodud ning me ei peaks eeldama, et meie võime aru saada on parem, kui iga teine, mis on lähedal tõele. (Burr, 2003)

Burri (2003) järgi luuakse meie versioonid teadmistest läbi igapäevase interaktsiooni inimestega. Seetõttu on igasugune sotsiaalne interaktsioon sotsiaalkonstruksionismi eriliseks huvialaks. Need viisid, kuidas maailma nähakse, ei ole objektiivsed tähelepanekud maailma kohta, vaid on sotsiaalse protsessi ja inimestevahelise pideva interaktsiooni tulemus. (Burr, 2003). Suhtlemise aspekt on oluline ka antud töös, kus põhirõhk vanavanemate ja lastelaste vahelistel suhetel.

6. Uuringu meetodika

Antud magistritöö raames viisin läbi kvalitatiivse uuringu. Antud uurimuses koguti andmeid intervjuude kaudu, mis viidi läbi 2001. - 2004. aastal Inger Kraavi ühe aine tudengitega.

6.1 Valim

Andmeid analüüsid ja tõlgendusi uurides on uurija kohustus kaitsta uuritavate anonüümsust ning tulemused peab esitama nii, et uuritavaid ega sündmuste toimumiskohti ei oleks võimalik ära tunda (Laherand, 2008). Et tööde anonüümsust tagada eemaldati töödelt tiitellehed ja tööd nummerdati.

Valimi moodustasid 50 Tartu Ülikooli Sotsiaal- ja haridusteaduskonna üliõpilast ning intervjuud viidi läbi aastatel 2001-2004. Tudengid osalesid kõik Inger Kraavi kasvatuseduste aines. Intervjuudes osalenud lapselapsed olid vanuses 8-34 aastat (keskmine vanus 22,7 aastat) ning vanavanemad vanuses 59-89 aastat (keskmine vanus 73,3 aastat).

6.2 Mõõtevahendid

Andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud. Laherand (2008) leiab, et intervjuud võib nimetada eesmärgiga vestluseks ning see on sobiv vahend kvalitatiivse uurimuse läbiviimiseks. Küsimused olid üliõpilastele ette antud, kuid lisada võis ka täpsustavaid küsimusi, et rohkem materjali kätte saada. Lisaküsimusi oli rohkem esitatud vanavanemate puhul, kes üritasid väga lühidalt küsimustele vastata või vastamata jätta.

Intervjuus küsiti alljärgnevate teemade kohta:

- 1) Hea ema ja isa. Esitatud küsimused: Milline on sinu arvates hea ema? Milline on sinu arvates hea isa?
- 2) Mõtete erinevusi põlvkondade vahel lastekasvatuse teemal. Esitatud küsimused: Kas kasvatuses on midagi sellist, milles oled eri arvamusel a) oma vanematega või b) oma vanavanematega?
- 3) Kasvatuse juhtnöörid (põhimõtted). Esitatud küsimused: Kas sul endal on olnud mingeid kindlaid juhtnööre või mängureegleid, kui tegelesid (tegeled) oma lastega? Mis need on?
- 4) Lähisugulaste kasvatuslikud tõekspidamised, rahvatarkused, argiuskumused. Esitatud küsimused: Kas mäletad kõnekäände, vanasõnu, rahvatarkusi või igavesi tõdesid?

Need võivad puudutada last, ema, vanemaid, distsiplineerimist, karistusi, lapse kohtlemist. Milliseid uskumusi mäletad? Kas pead neid õigeaks? Kas mäletad, et keegi lähisugulastest on käitunud nende alusel?

- 5) Poiste ja tüdrukute kohta käivad erinevad nõuded, piirangud, vabadused, nende kasvatamise eripära (juhul kui seda oli).

Mina kasutasin oma töös esimest küsimust ning analüüsisin hea ema ja isa omadusi nii vanavanemate kui ka lastelaste vaatevinklist.

6.3 Protseduur

Uurimuse käigus paluti intervjuuerida 3 erinevat sugupõlve (võimalik intervjuuerida ka iseennast).

Peale intervjuude läbi lugemist liigitasin 50. tööst välja 41 kasutuskõlblikku tööd, kus oli intervjueeritud vanavanemaid ja lapselapsi (36 vanaema, 3 vanaisa, 26 tütreütart, 6 tütrepoega, 5 pojatütart, 3 pojapoega). Kuna ma intervjuusid ise läbi ei viinud, siis sain töötada ainult olemasolevate vastuste kallal ja need kategoriseerida.

7. Tulemused ja analüüs

7.1. Hea ema omadused ja nende analüüs vanavanemate vaatevinklist

Intervjueeritavate poolt edastatud tekst on esitatud kaldkirjas.

Kasutan ka järgmisi märke:

... - paus

/.../ - lühendatud tekst

[märkus] – autori poolt lisatud selgitav märkus

Järgnevalt toon välja kõik aspektid ning analüüsin pikemalt neist kümnet kõige populaarsemat aspekti. Näidete toomisel nummerdasin intervjuud ning lisasin intervjuu numbri ja vanavanema vanuse sulgudesse.

1. Hoolitsev, mõistev, usaldav, armastav

Antud töödes tuli vanavanemate puhul selgesti välja aspekt, kus hea ema puhul märgiti esimesena ära see, et hea ema armastab oma last (lapsi). Bowlby (1969) kiindumusteooria järgi on kiindumine lapse ja vanema vahel (tavaliselt ema) väga oluline lapse heaolu ja

edasise arengu aspektist. Ema on see, kes pakub oma lapsele esmast hoolt ja mõistab oma last. Ta hoolitseb oma lapse eest ja tegeleb oma lapsega. Emotsionaalne turvatunne on üks lapse olulisemaid vajadusi ning laps vajab tunnet, et ta on aktsepteeritud, teda austatakse ja armastatakse vanemate poolt (Hämäläinen, 2006).

28 vanavanemat (72%) leidsid, et kõige olulisem hea ema omadus on see, et ta hoolitseb oma laste eest, armastab neid ja mõistab. Ta usaldab oma lapse valikuid. Vanaema (nr 33, 86. aastane): *!..!Head vanemad peaksid oma lapsi hoidma ja armastama, sest nad on ise nad muretsenud. Hoolivad vanemad loovad lapse jaoks eluks vajaliku materiaalse ja hingelise olukorra, et laps saaks elada ja olla. Lapsel ei tohi tekkida tunnet, et on üleliigne. Hea ema peaks olema sõbralik ja ausaav, sest tema tekitab ju lastes koduse tunde. !..!*

2. Loob reeglid; distsipliini; on range ja nõudlik, kuid samas jääb rahulikuks

Vanavanemad pidasid tänu nende endi vanemate kasvatusle väga oluliseks distsipliini hoidmist. Lastel peavad olema reeglid ning lapsevanem on see, kes nende kinni pidamist jälgis. Lapsevanem peab olema range ja nõudlik. Kodune majapidamine ei lange ainult ema õlgadele, vaid ka lapsed panustavad. Igal pereliikmel on enda kohustused ja reeglid ning ema kontrollib nende täitmist. Siinkohal räägivad vanavanemad karjas käimisest, koduse majapidamise eest hoolitsemisest.

13 vanavanemat (33%) leidsid, et hea ema seab kindlad reeglid kodutööde tegemise suhtes ning vajadusel ka kiidab nende järgimise eest. Hea ema on range ja nõudlik, kuid jääb reeglite rikkumise puhul rahulikuks ja endale kindlaks.

Vanaema (nr 13, 78. aastane): *Kui laps läks välja, siis ta teadis, et maantee peale ei tohi minna. Tulid küsisid minu käest, et millise postini võime minna, siis mamma näitas, mis postini võis minna, ja kaugemale nad ei läinud kunagi. Kord oli, lapsed teadsid, mis tohtis. Nii nagu vanemad, nii ka lapsed. Kui vanemad on ausad ja korralikud, on ka lapsed ausad. Valetamine on viga. Kord oli alati.*

3. Hoolitseb kodu eest, on töökas, loob turvatunde ja hea lapsepõlve

Vanavanemad pidasid hea ema puhul väga oluliseks omaduseks töökust. Tal on töökad käed nii majapidamises kui ka aias või põllul toimetades. Hea ema hoolitseb oma kodu eest ja teeb seda rõõmuga. Ta loob lastele turvalise keskkonna üles kasvamiseks ja õppimiseks. Sellega tagab ta lastele hea ja turvalise lapsepõlve

10 vanavanemat (26%) leidsid, et hea ema hoolitseb oma koduse majapidamise eest ning on töökas. Läbi selle loob ta lapsele turvatunde ja kindlustab hea lapsepõlve.

Vanaema (nr 28, 73. aastane): *Mina võin öelda, et hea ema on kui hea haldjas, kes hoolitseb selle eest, et kodu oleks korras ja kõik on olemas. /.../*

4. Eeskuju, väärtuste edasikandja

Vanavanemad pidasid head ema suureks eeskujuks eelkõige lastele. Oma teguviisi ja kõnemaneeeri poolest on ta oma lastele eeskujuks, sest mõjutab oma lapsi. Kindlasti õpetab ta oma lastele, et esikohal on perekond ja kodu korrashoid. Ema õpetab oma lapsi võtma oma tegude eest vastutust ning tunnistama oma vigasid. Ta aitab oma lastel püüelda oma unistuste poole ning neid täitma, kuid eelkõige on selleks oluline ette valmistuda ehk hoolega õppida. Vanemate väärtused mängivad olulist rolli laste üles kasvatamise protsessis, oluline on see, mida nad peavad oma elus oluliseks (Hämäläinen, 2006). Lapsel endal ei ole kaasasündinud suhtumisi ja kindlaid väärtusi mistõttu ta omandab need elu jooksul.

9 vanavanemat (23%) leidsid, et hea ema on eeskujuks kogu perele ning õpetab oma lastele esmaseid väärtuseid (olulised on töö ja kodu).

Vanaema (nr 43, 77. aastane): */.../Tütrelle tulevase emarolli- ja poegadele tulevase naise eeskujuna. /.../ Kodune õhkkond on alus laste suhtlemisel kodust väljaspool. Siit peab tulema vanemate tegevuse alusel ka laste kohuse- ja vastutustunne. /.../ Samuti soov töötada, luua, olla kasulik. /.../ Sinna juurde veel lood endisest elust, tema nägemused inimestest ja elust üldse. Ühtlasi oli ta poistele suur juttude ettelugeja ja hoidis neid sellega kodu küljes. /.../*

5. Positiivne, lõbus, hea huumorimeelega, soe, hell, lahke, südamlük

Vanavanemad tõid oma jutus välja hea ema isikuomadusi, millest olulisim oli kindlasti positiivsus ja hea huumorimeel, mis käisid käsikäes. Hea ema oskab nalja teha ning nakatada teisi oma positiivse vaatega elule. Tal on soe süda ning ta on hell oma laste vastu. Tänu sellele tõid vanavanemad välja ka selle, et hea ema maandab pingeid peres ja see on tugevasti seotud just positiivse ellusuhtumise ja hea huumorisoonega. Nende positiivsete omadustega mõjutab ema ka teisi pereliikmeid ning suunab neid heatahtlikkusele.

9 vanavanemat (23%) leidsid, et hea ema on hea huumorimeelega ja positiivne ning nakatab oma hea tujuga ka teisi pereliikmeid. Temast kiirgab südamlikkust, hellust ja lahkust.

Vanaema (nr 20, 66. aastane): *Et olla hea ema, tuleb võita lapse usaldus, mis omakorda aitab saavutada poolehoidu ja positiivset suhtumist. Kõik see peab algama varases väikelapseas. Ema peab olema lapsele hingesõber ja mõistvalt jagama hellust ja abi lapses heatahtlikkuse kujunemises. /.../*

6. Hea läbisaamine, koostöö isaga

Vanavanemad leidsid, et hea ema on väga tihedalt seotud ka isaga ja tema isiksuseomadustega. Vanavanemad leidsid, et emal ja isal peavad olema sarnased iseloomuomadused ja hea läbisaamine. Ainult seeläbi saavad nad kasvatada lapsi ja neid distsiplineerida. 13 vanavanemat (33%) leidsid, et hea ema ja isa vahel pole vahet, sest neil on sarnane iseloom ja sarnased nõudmised. See näitab, et isa ja ema vahel peab olema koostöö ja teineteisemõistmine.

8 vanavanemat (21%) leidsid, et hea ema ei saa eksisteerida ilma hea isata. Hea ema saab isaga hästi läbi ning neil on ühised vaated ja nõudmised.

Vanaema (nr 2, 75. aastane): *Ühine arusaamine elust, ühised nõuded ja kokkulepe perekonnaga ja lastega. /.../Samuti isa, kes väga hoolitses ema ja pere eest, omavahel nad emaga ei tülitse ega said hästi läbi. Nende omavaheline kõne oli kõik ühine – saladusi neil teineteise ees ei olnud. /.../*

7. Hoolitseb pere materiaalse poole eest, toidab ja riietab lapsed

Vanavanemad tõid välja ka materiaalse poole hea ema puhul. Hea ema on piisavalt iseseisev, käib tööl ning suudab ära toita ja riietada oma lapsed. Hea ema ei looda ainult isa peale, et ta kataks pere materiaalsed vajadused, vaid suudab seda ka ise teha. Hays`s (1996) leidis, et kuigi enamik emasid töötab väljaspool kodu kulutavad nad palju energiat, aega ja raha oma laste eest hoolitsemisele. Palju oleneb ka muidugi sellest, kui vanad on lapsed ja milline on ema töökoht. Siiski eelistavad paljud emad lapse kõrvalt ka töötada, et saavutada iseseisvus.

8 vanavanemat (21%) leidsid, et hea ema on materiaalselt iseseisev ja käib tööl ning saab oma laste toitmise ja riietamisega hakkama.

Vanaema (nr 42, 68. aastane): */.../hoiab lastel kõhud täis, riided puhtad ja terved...*

8. Korralikud elukombed (ei joo, ei löö, ei valeta)

Vanavanemad pidasid oluliseks ka seda, millised on hea ema elukombed ehk see, kuidas ta iseenda eest hoolitseb. Enim toodi välja kindlasti see, et hea ema ei tarvita alkoholi, mille kaastoimel on peres ka tihti füüsiline vägivald oma laste kallal. Kindlasti hõlmab see ka kasvatusmeetodeid peres, milleks ei ole füüsiline vägivald, vaid oskuslik sõnade kasutamine ja lastega suhtlemine ja nende mõistmine. Hea ema on aus oma pereliikmete vastu ning seega aus ka iseenda suhtes.

7 vanavanemat (18%) leidsid, et hea ema on korralik, ta ei joo, ei tarvita lapse kallal füüsilist vägivalda. Hea ema on oma lapsega aus ning ei valeta.

Vanaema (nr 49, vanus teadmata): */.../Vitsahirm, ma arvan, ei ole üldse kasvatusmeetod, et pekstakse ja lüüakse last. Hea ema ei löö kunagi oma last.*

Vanaema (nr 49, vanus teadmata): *.../Alkohol on kõige kurja juur. Kui lapsed juba väiksenäevad, et ema .../tarvitab alkoholi, siis see jätab vahel lapsele eluaegse jälje. .../*

9. Erapooletu

Vanavanemad nimetasid hea ema omaduste puhul ära ka erapooletuse aspekti. Paljudes peredes on rohkem, kui üks laps ning nende kõigiga tuleb tegeleda, neile võrdselt tähelepanu pöörata.

5 vanavanemat (13%) leidsid, et hea ema on erapooletu, ta ei eelista mitme lapse olemasolul üht last teisele.

Vanaema (nr 8, 76. aastane): *.../Kui on mitu last, siis on kõik lapsed ühesugused. Ei hoi ühte paremaks ja teist halvemaks. .../*

10. Abivalmis, hoolitseb laste hea hariduse eest

Vanavanemad pidasid oluliseks ka hea ema ja seda, et ta on oma loomult väga abivalmis. Selle aspekti puhul peeti kõige olulisemaks oma laste haridust ja seda, et hea ema hoiab oma lapse haridustel silma peal, ta on kursis lapse hinnetega ning koolis toimuvaga. Ta ei tee lapse eest koolitööd ära, vaid aitab, kui näeb, et lapsel on abi vaja või kui ta ise abi palub. Psühhoanalüütiline lähenemine näeb samuti hea ema omaduste tagajärgi lapse minapildis, hilisemates suhetes ja kohanemisoskustes (Chodorow, 1978; Thurer, 1993, lk 519). Hea ema suunab last oma tulevaste huvialade ja karjääri suunas. Ta teab, mis tema lapsele huvi pakub ning, mida veel arendada tuleks.

5 vanavanemat (13%) leidsid, et hea ema aitab oma lapsi õppetöös ning tagab seeläbi oma lapse hea hariduse. Hea ema on kursis oma lapse hinnetega ja koolis toimuvaga.

Vanaema (nr 20, 66. aastane): *.../Füüsiline lähedus aitab selles palju kaasa, kallistused, kaisutused ja lapse mängudes osalemine, mis hiljem jätkub koolilapse elust osavõtmisena, näidates huvi lapse töödes ja tegemistes kordaminekute ja ebaõnnestumiste vastu. .../* [Antud vastus näitab, et seotus lapsega on väga oluline lapse hilisemas koolielus. Ema aitab ja tunneb huvi oma lapse kordaminekute/ebaõnnestumiste vastu ja on lapsele igati toeks.]

Olulisimad olid eelmised kümme, kuid esile tulid ka järgnevad: annab lapsele iseseisvust; tark, ilus, puhas, naiselik; arendab ennast pidevalt; maandab pingeid peres; mõjutab rohkem tüdrukute tundeelu.

7.2. Hea isa omadused ja nende analüüs vanavanemate vaatevinklist

1. Tegeleb lastega

Vanavanemad pidasid kõige olulisemaks hea isa omaduseks oma lastega tegelemist. Hea isa huvitub lapse hobidest ning koos meisterdatakse ja ehitatakse, siinkohal ei olnud mainitud lapse sugu. Hea isa on hea korraldaja ja organiseerija, kes planeerib ühiseid reise ning väljasõite loodusesse. Hea isa aitas lastel ka õppetööd teha ning koduseid toimetusi teha. See näitas just töökasvatust, mida isa lastes kasvas. Ta õpetas lapsi oma kätega asju looma ja tegema.

25 vanavanemat (64%) leidsid, et hea isa tegeleb oma lastega, ta kaasab ennast laste hobidesse ja reisib koos lastega.

Vanaema (nr 16, 71. aastane): *Hea isa oskab lastega suhelda. /.../Ikka peaks tööd õpetama, linnupuure tegema. Ette lugema. Meie tegime koos rehasid.*

Hea isa aitab ka lapsi koduste tööde tegemisel ning õppetöös.

Vanaema (nr 28, 73. aastane): */.../Me näiteks kelgutasime koos, käisime looduses koos, ujusime, laulsime. See oli tol ajal väga populaarne. Kodutöid ka tegime koos. Olin meeletu lugeja, aga alati ei saanud nii palju lugeda, kui tahtsin, sest pidin töötama. /.../*

2. Seab paika reeglid; distsiplineerib; on nõudlik ja range, kuid õiglane; vajadusel kiidab

Vanavanemad leidsid, et hea isa on see, kes seab paika reeglid ja distsiplineerib lapsi. Ta on laste jaoks autoriteet, tema sõna maksab. Sealjuures jääb ta õiglaseks, kuid kindlasti parajal määral ka nõudlikuks. Reeglid on paika pandud ja läbi arutatud terve perega, isa ei ole ainuke, kes reeglid kehtestab, kuid tema on see inimene, kes ütleb oma viimase sõna. Õnnestumiste puhul on isa see, kes lapsi kiidab ja nende enesekindlust tõstab. Lapsed hindavad seda, et isa on nõudlik. Nad teavad, mida neilt oodatakse ja mis on vastava käitumise tagajärjed. Hea isa on järjekindel ja ei tagane nendest reeglitest, mis on paika pandud.

13 vanavanemat (33%) leidsid, et hea isa seab paika reeglid perekonnas ning reeglite rikkumisel distsiplineerib. Hea isa on range ja nõudlik, kuid samas ka õiglane. Kohase käitumise puhul kiidab ja toetab last.

Vanaema (nr 33, 86. aastane): */.../Minu arvates peaks isa olema õiglane. /.../*

Vanaisa (nr 44, 79. aastane): */.../Ta peab olema küllalt range ja oma nõudmistes järjekindel.*

3. Lahendab probleeme peres, usaldusväärne, täidab lubadusi

Hea isa on autoriteet peres, tema sõna maksab ning tema öeldut usutakse. Seega on loomulik, et pereliikmed pöörduvad tema poole erinevate probleemidega. Isal arvati olevat rohkem mõistust ja teoloogilist arusaamist ning moraalselt karakterit kui emal, kes on hõivatud oma kirega (Frank 1992, 5; Griswold 1997, 72; Pleck & Pleck 1997, 35). Ta on usaldusväärne ning üritab lahkarvamusi peres parandada ning tülisid lahendada. Kui lapsed temalt midagi

paluvad, siis hea isa täidab oma lapse ootused. Hea isa võib kindlasti nimetada pere kaljuks, kelle poole võib pöörduda, kui vajatakse tuge.

13 vanavanemat (33%) leidsid, et hea isa on usaldusväärne ning tema poole pöörduakse probleemide lahendamiseks. Hea isa täidab oma lubadusi ning ei vea oma pere ootuseid alt.

Vanaema (nr 20, 66. aastane): */.../Isa peab leidma ka aega lapse probleemidele lähenemiseks ja nende lahendamisele kaasaaitamiseks. /.../*

Vanaema (nr 25, 66. aastane): */.../Mida sa räägid, seda ka teed. Kui sa midagi lubad lapsele, siis pead seda ka tegema, seda ei tohi mitte tegemata jätta, et sa pead seda tegema ja kui sa seda ei nõua.../.../*

4. Hoolitseb pere materiaalse heaolu eest, on töökas

Vanavanemad leidsid ka, et hea isa hoolitseb pere materiaalse poole eest, ta on töökas ja toidab ning riietab oma lapsed. Pere toitmine on traditsionaalselt olnud oluline hea isa ülesanne. Töö tegemine on rohkem lähedalt seotud mehe identiteediga kui naise omaga (Pleck & Pleck 1997). Vanasti oli isa roll pere elatajana kindlasti suurem, kui see on tänapäeval, kui järjest rohkem emasid omavad head töökohta ja saavad oma pere materiaalse poolega ka ise hakkama.

12 vanavanemat (31%) leidsid, et hea isa on töökas ning saab hakkama pere materiaalse poole eest hoolitsemisega.

Vanaema (nr 22, 80. aastane): *Õige isa toidab pere. /.../*

5. Eeskuju, väärtuste edasikandja

Vanavanemad tõid välja selle, et hea isa on autoriteet peres, teda austatakse ja tema otsuseid kuulatakse. Seega on ta suureks eeskujuks ja väärtuste edasikandjaks peres. Isa on see, kes õpetab poega keerulisemaid majapidamistöid tegema ning on eelkõige mehelikkuse etaloniks. Tütrelle on isa eeskujuks tulevase mehe valimisel. Isa on see, kes annab lastele ette meheideaali ning neid omadusi hakkavad lapsed tulevikus ka teistes meestes hindama.

11 vanavanemat (28%) leidsid, et hea isa on perele eeskujuks ning kannab edasi esmaseid väärtuseid peres.

Vanaema (nr 43, 77. aastane): *Hea isa osa on kodus raskemate ülesannete täitmine, remondi- ja korrastustööd. Selles osas ka poiste juhendaja ja eeskuju. Isa eeskujul alusel otsustab tütar oma suhtumise meestesse.*

Vanaema (nr 1, 98. aastane): */.../Isa oli meil selliseks eeskujuks, et söömapalveid luges... (räägib pikemalt enda lapsepõlve kodust, kus oli kaheksa last, kes kõik laua juures seisid, kuni söögipalve oli loetud ning võis istuda ja sööma hakata).*

6. Hea läbisaamine emaga

Hea isa saab emaga hästi läbi, neil on ühine arusaam elust ning kindlasti ka laste kasvatamise meetoditest. Koos arutatakse probleeme peres ning lahendatakse neid. Rasketel hetkedel leitakse üksteiselt tuge ning leitakse lahendusi. Et peres kõik toimiks peavad lapsevanemad leidma ühise keele ning ühised nõudmised. Head lapsevanemad tasakaalustavad üksteist.

10 vanavanemat (26%) leidsid, et hea isa ei eksisteeri ilma hea emata. Ta saab emaga hästi läbi ning neil on ühised arusaamised elust.

Vanaema (nr 16, 71. aastane): *!.../Isa ja ema peavad ühest nõust pidama, et teine ei karistaks ja teine ei hellitaks.*

7. Mehelik, tark, tugev ning turvatunnet pakkuv

Vanavanemad leidsid, et hea isal on mitmed omadused, mis hõlmavad mehelikku kehaehitust ja tarkust. Hea isa on tugev ja pakub sellega turvatunnet kogu perele. Ta pakub oma lastele turvatunnet, kui nad kardavad.

9 vanavanemat (23%) leidsid, et hea isa on tugeva kehaehitusega, tark ning temaga on turvaline.

Vanaema (nr 5, 68. aastane): *!.../aga isa on jälle sihukene, kelle peale sa võid nagu loota, kelle peale sa võid kindel olla, kes tagab selle kindlustunde!.../kui öeldi, et mine, et ära seda pimedat teed karda (kooli oli meil pikk tee läbi metsa ja seal oli see vabadussõdalase haud, mida mina unes alati nägin, et hauast tõuseb see sõdalane üles), siis isa tuli minuga mitu korda kaasa ja näitas, et see asi ei ole nii.*

8. Heade elukommetega (ei joo, ei löö)

Vanavanemad tõid välja ka selle, et hea isa on korralike elukommetega. Ta ei tarvita alkoholi ning ei kasuta teiste pereliikmete kallal füüsilist vägivalda. Ta hoolib endast ja ka lähedaste tervisest ja heaolust, kuna lapsed võivad neid käitumismaneere tulevikus imiteerida.

8 vanavanemat (21%) leidsid, et hea isa on korralik, ei tarvita alkoholi ning füüsilist vägivalda teiste pereliikmete vastu.

Vanaema (nr 49, vanus teadmata): *Hea isa on kõigepealt see isa, kes ei tarvita alkoholi. Alkohol on kõige kurja juur. !.../*

Vanaema (nr 25, 66. aastane): *!.../Kasvatad nii, et ei oleks tarvis vitsa võtta!.../Ta peaks kasvatama sõnaga !.../*

9. Hell, armastav, südamlik, tagasihoidlik

Lisaks sellele, et isa on perele väga mehelik rollimudel, on isa hoopis teistsugune, kui suhtleb oma lastega. Ta on hell, võtab oma lapse põlve peale, loeb lastele muinasjutte ja

kallistab neid. Ta armastab oma lapsi, nende hellitamist ja nendega tegelemist. Kohati võib ta olla isegi tagasihoidlik oma sõnadega, kuid väga rikas tegude poolest.

5 vanavanemat (13%) leidsid, et hea isa on hell oma laste vastu ning armastab oma perekonda.

Vanaema (nr 32, 82. aastane): *.../Hea isa on samuti hea, kui ta ikka natuke hellitab. Minu isa hellitas mind natuke ja see oli väga armas. .../*

10. Õpetab poistele mehelikke omadusi

Hea isa on eelkõige eeskujuks oma poegadele, sest ta on mehelikuks etaloniks oma iseloomuomadustega ning ka tegudega. Ta õpetab oma pojale raskemaid majapidamistöid, auto remontimist jne. Koos mängitakse jalgpalli ja käiakse kalal.

3 vanavanemat (8%) leidsid, et hea isa mõjutab rohkem oma poja tundeelu, kui ema ning vormib tema iseloomu ja käitumist.

Vanaema (nr 25, 66. aastane): *.../poisile on vaja isa mehelikku õpetust. .../*

7.3. Hea ema omadused ja nende analüüs lapselaste vaatevinklist

1. Hoolitsev, mõistev, usaldav, armastav

Siinkohal ühtib lapselaste arvamus vanavanemate omaga (vaata peatükk 7.1 punkt 1). Lisaks mõistab ta oma last, ei ole ülihooldav ja usaldab tema valikuid ning seda, et tema laps on iseseisev isiksus.

18 lapselast (45%) leidsid, et hea ema hoolitseb oma pere eest, mõistab ja usaldab oma pereliikmeid ning armastab neid.

Tütretütar (nr 43, 28. aastane): *.../Mõistev ema kuulab oma last, kui tal on mure. Kui ma olin murdealine, siis ma loomulikult arvasin, et nii ema kui ka vanaema on minu vaenlased. Et neile ei saa ju ometi midagi rääkida või usaldada. Nüüd ma muidugi mõistan, et liialdasin. Praegu usaldan ma emale peaaegu kõike. .../*

2. Esikohal pere ja lapsed, olulised ühistegevused, lastega suhtlemine

Lapselapsed leidsid, et kõige olulisem on see, et hea ema seab esikohale oma perekonna ja lapsed. Ta tegeleb oma lastega, korraldab ühiseid reise ning matku. Ta suhtleb lastega ja arvestab nende soove ja vajadusi. Sealjuures on oluline ka see, et ema seostab ühisüritusi oma laste hobidega ning arvestab oma laste individuaalsust.

17 lapselast (43%) leidsid, et hea ema seab esikohale oma perekonna ja lapsed. Oluline on ühistegevuste olemasolu (koos õppetöö tegemine, reisimine jne).

Tütretütar (nr 8, 18. aastane): *Näiteks viib paljudesse kohtadesse. Mulle meeldiks, kui ma oleks väike ja ema võtaks mind igale poole kaasa. Linna ja poodi ja arsti juurde ja nii. Et saaks niisama olla ja vahtida ringi. Ja kui vanemad lähevad kusagile reisile, siis ei ütle lapsele, et sa oled veel liiga väike, et me võtame su teinekord kaasa, et siis oled sa juba suurem. /.../*

3. On kaasaegne ja iseseisev, arvestab lapse huvide ja sõpradega

Tänapäeva lapselaps peab oluliseks seda, et hea ema oleks kaasaegne ja iseseisev ning suudaks kaasas käia trendide ja uuendustega vastavalt võimalustele. Tänapäeva lapsed on moeteadlikud ja käivad uuendustega kaasas ning eeldavad, et seda teevad ka tema vanemad. Hea ema arvestab oma lapse huvide ja sõpradega.

13 lapselast (33%) leidsid, et hea ema on kaasaegne ja iseseisev. Ta arvestab oma lapse huvidega ja sõpradega.

Tütretütar (nr 17, vanus teadmata): */.../on palju raamatuid lugenud, kuulab sama muusikat, mis laps ega pea seda müraks. Sama kehtib filmide ja lapse sõprade kohta. Head ema julged alati oma sõpradele tutvustada.*

4. Positiivne, lõbus, hea huumorimeelega, soe, hell, lahke, südamlilik

Siinkohal ühtivad lapselaste ja vanavanemate arvamus isikuomaduste kohta heast emast (vaata peatükk 7.1 punkt 5).

12 lapselast (30%) leidsid, et hea ema on positiivne ja hea huumorimeelega. Samuti kiirgab temast soojust ja südamlikkust.

Tütretütar (nr 43, 28. aastane): *Südamlikkuse ja soojuse ei kujuta ma emadust üldse ette. Nende omaduste abil loob ema kodusoojuse. /.../ Huumorimeel, nali ja naer üldse, on elus edasiviivaks jõuks. Ma ei mõtle seda nii, et alalõpmata käib pidu ja pillerkaar, vaid et kui on hetk selleks paras, siis tuleb ennast lõdvaks lasta ja lihtsalt olla. Tunda ennast mõnusalt, naerda, maandada pingeid. /.../*

5. Annab lapsele iseseisvust

Kuna tänapäeva lapsed tahavad juba varakult saada iseseisvaks ja ise otsuseid vastu võtta, siis ootavad nad oma vanematelt iseseisvust, mis algab juba varajases eas. Lapselapsed pidasid oluliseks seda, et ema paneks oma lapse juba varakult lasteaeda, et laps saaks iseseisvalt tegutseda ja leiaks omale sõpru, kellega mängida. Hea ema annab lapsele iseseisvust ise otsuseid vastu võtta, kuid samas jääb ta lapse suunajaks ja juhendajaks ning hoiab oma lapse otsustel silma peal. Lastel on vaja ise avastada oma tee, et saavutada autonoomsus koos iseenda valikute, väärtuste ja huvidega (Hämäläinen, 2006).

12 lapselast (30%) leidsid, et hea ema annab tänapäeva lapsele iseseisvust (oluline lapse lasteaeda panek) ja laseb tal ise otsuseid langetada.

Tütretütar (nr 8, 18. aastane): */.../Mõnes mõttes on hea, kui ema töötab ja siis laps on lasteaias, aga kui ema ei tööta ja laps on kodus, siis ema tegeleb temaga hästi palju ja nad on omavahel lähedasemad ja nende suhted on paremad. Aga mulle näiteks meeldiks lasteaias käia. Ikka vist on parem, kui laps ka lasteaias käib.*

Tütretütar (nr 32, 26. aastane): */.../Aga samas tuleb ka lapsele oma otsustusvabadus anda. Peaks last suunama ja juhendama erinevate tegevuste juures, aga samas ei tohi ka kõike tema eest ära teha, et ta ei kaotaks iseseisva mõtlemise võimet*

6. Hoolitseb koduse majapidamise eest, on töökas ja pakub turvatunnet

Siinkohal ühtivad lapselaste ja vanavanemate arvamus isikuomaduste kohta heast emast (vaata peatükk 7.1 punkt 3). Vajadusel saab ema hakkama ka raskemate töödega, ta on iseseisev ja järjekindel ning ei vaja isa abi raskemate tööde puhul.

12 lapselast (30%) leidsid, et hea ema hoolitseb koduse majapidamise eest, on töökas ja pakub oma lastele turvalist keskkonda, kus üles kasvada.

Tütrepoeg (nr 40, 23. aastane): *Meeldib see, et ta on kuldsete kätega inimene ja on mind õpetanud kõiki töid tegema. Ta ladus suvilas isegi kamina korstna ise üles. /.../*

7. Distiplineerib, seab paika reeglid, range, nõudlik, karistab ainult kindla põhjusega

Hea ema on paika pannud kindlad reeglid ning need ka pere siseselt kooskõlastanud. Ta distiplineerib last, kuid seda ainult kindla põhjusega. Distiplineerimisel kasutab ta sõnalist karistust, sest füüsiline karistus ei lahenda probleeme. Winterhoffi (2010) arvates ei reageerita enam lapse käitumisele, vaid püütakse aru saada, mida ta teeb, ja seejärel seletada, mida ta oleks saanud paremini teha. Probleemid arutatakse läbi ja laps jõuab ise õige lahenduseni. Vajadusel ema ka kiidab last kohase käitumise eest, sest laps vajab positiivset tunnustust.

11 lapselast (28%) leidsid, et hea ema peab mingil määral jääma ka rangeks ja vajadusel reeglite rikkumisel distipliini tagama. Samas on oluline see, et karistatakse ainult kindla põhjusega.

Tütretütar (nr 32, 26. aastane): */.../Distipliin peab ka paigas olema, aga mitte hullult range minu meelest. Karistada on ka vaja. Aga esimene asi, ei tohi kohe füüsiline karistus olla, vaid kõigepealt tuleb katsuda muud moodi hakkama saada /.../*

8. Hea läbisaamine, koostöö isaga

Hea ema saab hästi läbi ka isaga. Neil on ühised kasvatusmeetodid ja vaated elule. Nad tagavad koos distsipliini hoidmise peres. 11 lapselast (28%) leidsid, et hea ema ja hea isa vahel pole mingit erinevust, neil on samad isikuomadused ja kasvatusmeetodid.

10 lapselast (25%) leidsid, et hea ema saab isaga hästi läbi, neil on ühised arusaamad distsipliini tagamisest ja laste kasvatamisest.

Tütrepoe (nr 48, vanus teadmata): *.../kindlasti peaksid olema ema ja isa lapse kasvatamisel ühel nõul, et ei tekiks lahkkelisid.*

9. Eeskuju, kannab edasi väärtuseid

Hea ema on eeskujuks oma lastele ning ta kannab edasi esmaseid väärtuseid peres. Hea ema mõjutab lapsi oma isikuomaduste ja iseloomuga ning isegi hobide ning käitumismaneeridega. Tulevikuperspektiivis võib sellel olla väga oluline roll lapse elus ning määrata isegi tema tulevase töökoha. Lapsed ju imiteerivad endale eeskujuks võetud isikuid ning tihtilugu ongi lapse esimeseks imiteeritavaks tema ema ja tema käitumismallid ja isikuomadusega. Väärtuste puhul mainiti ära õppetöö olulisus, muusika, kunst, looduse hoidmine, loomadest lugu pidamine jne.

8 lapselast (20%) leidsid, et hea ema on eeskujuks kogu perele ja kannab edasi esmaseid väärtuseid (olulisel kohal õppimine).

Tütretütar (nr 43, 28. aastane): *.../Eeskujulik käitumine on kasvatusel aluseks, selles olen ma üpris veendunud. Oma emalt .../ olen eeskuju kaudu pärinud kohusetundlikkuse, töövõime, algatusvõime, huvi igasuguste asjade vastu (õppimine, raamatud, muusika, kunst, õmblemine, aiandus, loomad jne). Veel on nad mulle üle kandnud kangekaelsuse ning oskuse astuda igast olukorrast läbi püstipäi. .../ Ema .../ järgi olen valinud ka elukutse – me kõik oleme õpetajad.*

10. Tark, ilus, puhas, naiselik

Lisaks tõid lapselapsed välja ka selle, et hea ema on naiselik ja ilus inimene nii seest, kui ka väljastpoolt. Tarkuse all ei peetud niivõrd silmas akadeemilist tarkust, vaid elutarkust, mida läheb vaja laste kasvatamisel.

5 lapselast (13%) leidsid, et hea ema on tark, ilus ja naiselik.

Tütretütar (nr 43, 28. aastane): *Hea ema on tark .../Ja tarkuse all ei pea ma silmas niivõrd koolitarkust, .../, vaid tarkust, mida läheb vaja laste kasvatamisel. Elutarkus, kõik teadmised selle kohta, mil viisil last kõige paremini suunata ja kasvatada. .../*

Olulisimad olid eelmised kümme, kuid esile tulid ka järgmised: heade elukommetega (ei löö, ei joo, ei valeta, ei karju, ei riidle); hoolitseb pere materiaalse poole eest, annab lapsele taskuraha; erapooletu; kannatlik, tähelepanelik; lahendab probleeme peres, on usaldusväärne,

täidab lubadusi; tõstab lapse enesehinnangut; töömuresid koju ei too; alguses karistab sõnaga ning seejärel ka füüsiliselt.

7.4. Hea isa omadused ja nende analüüs lapselaste vaatevinklist

1. Tegeleb lastega

Lapselapsed leidsid, et hea isa puhul on kõige olulisem aspekt see, et ta tegeleb oma lastega, korraldab väljasõite loodusesse, reisib. Siinkohal on olulised ka igapäevased tegevused nagu näiteks lastega mängimine, nende hellitamine, koos jutukeste lugemine jne. Hea isa otsib oma lapsega pidevalt kontakti, et talletada uusi mälestusi.

21 lapselast (53%) leidsid, et hea isa tegeleb oma lastega ja pere on tema jaoks esikohal.

Tütretütar (nr 42, 23. aastane): */.../Ta peaks samuti tundma huvi oma lapse igapäevase elu vastu, tegelema temaga. Mulle tundub, et healt isalt ootakski rohkem lapsega koostegevust, ühiseid toredaid kogemusi. /.../*

2. Distiplineerib, seab paika reeglid, on oma nõudmistes järjekindel

Hea isa seab paika reeglid perekonnas ning jälgib nende täitmist. Lapselapsed tõid välja selle olulise aspekti, et distsipliini tagamine peab olema järjekindel tegevus, sest muidu see ei toimi. Reeglite rikkumise korral peab järgnema karistus, milleks on sõnaline karistus, oma teo järgi mõtlemapanek ning õigete järeldusteni jõudmine. Selle protsessi juures ongi oluline isa olemasolu ja reeglite järgimine. Seeläbi õpetab isa last ka enda eest seisma, sest ta näeb kõrvalt, kuidas isa erinevaid olukordi ja konflikte lahendab.

17 lapselast (43%) leidsid, et hea isa seab paika reeglid ning on nende järgimisel järjekindel. Reeglite rikkumise korral karistab. Ta õpetab last seeläbi ka enda eest seisma.

Tütrepoeg (nr 34, 28. aastane): */.../Hea isa peaks nigu elus suunad kätte andma – mis nigu on õige elus, mis on vale, mis on hea, mis halb. /.../*

3. Mehelik, tark, tugev ning turvatunnet pakkuv

Hea isa on mehelik ning tugev, ta tagab turvatunde oma pereliikmetele. Tarkuse juures on siinkohal mainitud ära see, et tark isa tagab selle, et pere on materiaalselt heal järjel. Seega muutub oluliseks see, kui jõukal järjel on isa ning, mida ta oma lastele pakkuda saab. Meheliku etaloniga kaasneb ka spordi tegemine ning laste kaasamine sellesse. Seega muutuvad oluliseks tervislikud eluviisid.

15 lapselast (38%) leidsid, et hea isa on tark ning tugeva kehaehitusega. Ta pakub turvatunnet.

Tütretütär (nr 17, vanus teadmata): *Hea isa on tugev, tark ja rikas. /.../Isa peab palju spordist teadma ja seda ka tegema. /.../*

4. Hea läbisaamine emaga

Hea isa saab emaga hästi läbi, neil on ühised kasvatusmeetodid ja vaated elule. Hea isa jagab oma kohustusi emaga, koos tehakse näiteks koduseid toimetusi. Kodune majapidamine ei lasu enam ainult ema õlgadel, vaid ka isa peab oma panuse andma. Naiste ja meeste tööd hakkavad rohkem segunema. Ka laste kasvatamine toimub ühiselt.

11 lapselast (28%) leidsid, et hea isa saab emaga hästi on läbi ning neil on ühised vaated elule.

Tütretütär (nr 6, 20. aastane): */.../Hea isa on see, kes ei jäta kõiki koduseid toimetusi, sealhulgas lapse järele vaatamine, ainult ema õlule. /.../*

5. Hoolitseb pere materiaalse heaolu eest, on töökas

Lapselaste jaoks on oluline see, et isa saaks oma pere materiaalse heaolu eest hoolitsemisega hakkama. Hea isa käib tööl ning tal on kuldsed käed. Ta on piisavalt tark ja majanduslikult mõtleb inimene. Lapselapsed eeldasid, et hea isa on pigem jõukamal järjel olev meesterahvas. Hea isa toetab materiaalselt oma pereliikmeid, ta annab emale ja lastele raha. Ta ehitab oma perele kodu ning tagab sellega perele turvatunde, et nad on materiaalselt ja ka vaimselt kindlustatud.

11 lapselast (28%) leidsid, et hea isa on töökas ja tagab perele sissetuleku.

Tütretütär (nr 17, vanus teadmata): */.../Ta peab olema majanduslikult mõtleb ja ka tegev. Ehitama oma lastele kindla kodu, seda nii materiaalselt kui ka vaimselt.*

6. Hoolitsev, mõistev, usaldav, armastav

Hea isa omadused hakkavad aina enam segunema hea ema omadustega. Hea isa armastab oma peret ja hoolitseb oma pereliikmete eest. Ta usaldab ja mõistab oma lapsi ning annab oma panuse laste kasvatamisel.

10 lapselast (25%) leidsid, et hea isa hoolitseb oma pere eest, ta mõistab ja usaldab neid.

Tütretütär (nr 20, 22. aastane): */.../Isa peab olema oma lapsele eeskujuks, armastades teda /.../Hea isa suudab tagada oma lapsele armastava pere /.../*

7. Positiivne, lõbus, hea huumorimeelega, soe, hell, lahke, südamlük

Hea isa omab samu isikuomadusi, mida hea emagi. Ta on hea huumorimeelega ja positiivse maailmavaatega. Oma lastega tegutsedes on ta hell, jagab hoolitsust ja mõistmist. Ta on lahke ja südamlük ning nakatab sellega ka teisi pereliikmeid.

9 lapselast (23%) leidsid, et hea isa on hea huumorimeelega, soe ning südamlük inimene.

Tütretütär (nr 20, 22. aastane): */.../Isa peaks lapsega tegelema samamoodi kui ema – mängima ja õpetama, hellitama ja süles hoidma. /.../*

8. Eeskujü, kannab edasi väärtuseid

Siinkohal ühtib lapselaste arvamus vanavanemate omaga (vaata peatükk 7.2 punkt 5).

8 lapselast (20%) leidsid, et hea isa on eeskujuks kogu perele ning kannab edasi esmaseid väärtuseid peres.

Tütretütär (nr 43, 28. aastane): */.../ Isa oli ka see, kelle eeskujul hakkasin pilli mängima ja laulma. /.../*

Tütretütär (nr 17, vanus teadmata): */.../ta on pojale eeskujuks, emale heaks abikaasaks ja tütrele abikaasakuju. /.../*

9. Korralike elukommetega (ei joo, ei valeta, ei riidle, ei löö, ei ropenda)

Siinkohal ühtib lapselaste arvamus vanavanemate omaga (vaata peatükk 7.2 punkt 8).

8 lapselast (20%) leidsid, et hea isa on korralike elukommetega. Ta ei tarvita alkoholi, ei karista füüsiliselt oma lapsi, ei valeta, ei riidle ilma põhjusteta ning ei kasuta ebasobivaid väljendeid.

Tütretütär (nr 20, 22. aastane): */.../Hea isa ei tohiks alkoholi tarbida ega ropendada lapse kuuldes. Seda tehakse aga küllalt sageli, arvates, et laps ei saa aru. Saab küll.*

10. Annab lapsele iseseisvust

Hea isa annab oma lastele iseseisvust, et ise otsuseid langetada ning probleeme lahendada. Samas jääb isa kõrvalseisjaks ning annab lapsele nõu ja julgustab teda. Nii saab laps iseseisvalt oma tegude eest vastust kanda.

7 lapselast (18%) leidsid, et hea isa annab lapsele võimaluse ise otsustada ja oma tegude eest vastutada.

Tütretütär (nr 25, 19. aastane): */.../kes mulle piisavalt vabadust annab, mitte täielikult, aga piisavalt. /.../*

Olulisimad olid eelmised kümme, kuid esile tulid ka järgmised: huvitub lapse sõpradest; kui sõnaline karistus ei aita, siis karistab ka füüsiliselt; erapooletu; iseseisev; ei sunni tööd tegema, ei suru oma arvamust peale; lastega tegeleb vähem kui ema.

7.5. Hea ema omaduste sarnasused ja erinevused vanavanemate ja lastelaste vahel Eestis ja Soomes

Nii vanavanemad kui lapselapsed leidsid, et kõige olulisem hea ema omadus on see, et ta armastab oma lapsi, hoolib neist ja mõistab neid. Lapselapsed leidsid aga, et hea ema ei tohiks olla ülihoolditsev, vaid pigem kõrvalseisja rollis ning tundma oma lapse vajadusi. Ka Perälä-Littunen`i (2004) uurimusest tuli välja, et 73% Soome uurimuses vastanutest leidsid, et hea ema armastab oma lapsi. Seega on ema ja lapse vaheline side eriline ning emadus seab naisele uued prioriteedid elus. See aspekt on oluline nii Soome kui ka Eesti puhul. Perälä-Littunen`i (2004) uurimus eristas omavahel armastuse ja mõistvuse aspekti ning 23% vastanutest leidsid ka olulisena välja tuua selle, et hea ema on mõistev ja kannatlik. Mina leidsin oma uurimuses, et armastuse ja mõistvuse aspekt on omavahel seotud ning ma ei pidanud oluliseks neid eraldi punktidenä välja tuua.

Vanavanemad nimetasid teisena ära distsipliini vajaduse, mille lapselapsed märkisid ära alles seitsmendana. Samas oli distsipliini koha pealt vanavanematel ja lastelastel palju ühist välja toodud. Nad leidsid, et on igati vajalik reeglite olemasolu ja laste distsiplineerimine ning ka kohase käitumise eest kiitmine. Hea ema peab olema mingil määral ka range ja nõudlik. Samas leidsid lapselapsed, et karistada tuleks ainult sõnaga ning ainult siis, kui laps on tõesti eksinud. Vanavanemad märgivad ära selle, et kodune majapidamine ei lange ainult ema õlgadele, vaid ka lapsed panustavad. Lapselapsed seda aspekti ära ei maini. Siinkohal on selgesti näha see, et reeglite olemasolu peres on lõdvenenud, need ei ole enam nii paika pandud, kui see oli vanavanemate puhul. Perälä-Littunen (2004) tõi distsipliini seadmise ära kolmandana, kus ta tõi välja, et 37% vastanutest leidsid, et hea ema suudab luua kontrolli ja oma last distsiplineerida. Siinkohal tekib erinevus Soome ja Eesti vastajate vahel, kus Soome vastajad ja Eesti vanavanemad on pigem samal tasandil distsipliini seisukohalt. Lapselapsed soovivad rohkem iseseisvust, distsipliini seadmine pole nii oluline.

Vanavanemad märgivad kolmandana ära selle, et hea ema on töökas ja hoolitseb koduse majapidamise eest. Lapselapsed teevad seda alles kuuendana. Nad mõlemad leiavad, et hea ema loob korras koduga oma lastele turvatunde ning tagavad nii hea lapsepõlve. Lapselapsed mainisid aga ära ka selle, et hea ema on iseseisev ja saab hakkama ka raskemate majapidamistöodega. Ta ei vaja oma mehe abi, vaid proovib ise hakkama saada. Siiski tundub, et koduste tööde tegemine ei ole enam nii oluline, kui see oli vanavanemate puhul, kes seadsid kindlad reeglid ja haarasid ka oma lapsed majapidamistöde tegemisse. Lapselapsed soovivad vabadust ise otsustada, kas aidata kaasa koduses majapidamises või mitte. Siinkohal tuleb välja selge erinevus Eesti ja Soome vahel. Perälä-Littunen`i uurimusest

ei toodud töökust ja koduse majapidamise eest hoolitsemist hea ema omaduste puhul üldse välja. See näitab, kuidas Eesti peredes hoolitsetakse oma kodu eest ja peetakse seda väga oluliseks.

Vanavanemad märkisid neljandana ära selle, et hea ema on lapsele eeskujuks nii oma isikuomaduste kui ka käitumismaneeridega. Lapselapsed mainisid selle ära alles üheksandana. See näitab, et lastelaste jaoks ei ole vanemad enam nii tähtsad eeskujud, kui vanavanemate jaoks. Mõlemad leidsid, et hea ema kannab lapse jaoks edasi erinevaid väärtuseid, mis võivad pikas perspektiivis lapse elu oluliselt mõjutada. Tundub, et lapselapsed otsivad eeskujusid meediakanalitest rohkem kui oma vanemate näol. Perälä-Littunen`i (2004) uurimuses oli eeskuju aspekt välja toodud alles kaheksandana (10% vastanutest). Seega tundub, et Soome uurimuses vastanud ühtivad pigem lapselaste arvamusega ning seavad omale eeskujuks pigem meediakanalitest leitud eeskujusid kui emalikku eeskju.

Vanavanemad nimetavad viiendana ja lapselapsed neljandana ära hea ema olulised isikuomadused. Mõlemad peavad oluliseks hea ema positiivset ellusuhtumist ja head huumorimeelt, sest head ema peetakse pingete maandajaks peres. Hea ema loomuses on oma lõbusa meelega tülisid lahendada ja pingeid maandada. Ka halvas tujus olles püüab hea ema välja näidata positiivsust, sest ta ei taha oma peret koormata. Hea ema mõtleb pigem teistele kui iseendale. Perälä-Littunen (2004) oma hea ema omaduste esikümnes seda aspekti ära ei maini ning isikuomadustesse ei lasku. Pigem analüüsib ta rohkem hea ema käitumuslike aspekte.

Vanavanemad leidsid kuuendana ja lapselapsed kaheksandana, et hea ema saab väga hästi läbi ka isaga. Seda näitab ka see, et 33% vanavanematest ning 28% lapselastest leidsid, et hea ema ja hea isa vahel pole mingit erinevust, neil on samad isikuomadused ja kasvatusmeetodid. Neid peab siduma miski, et kasvatada edukalt lapsi ja hoida oma peret koos. Nad tegutsevad koos, et hoida oma peret õnneliku ning tervena. Lapselapsed leidsid ka, et pole enam ema ja isa töid, vaid mõlemad peavad koos pereellu panustama ja koostööd tegema. Perälä-Littunen`i (2004) uurimuses seda aspekti esikümnes välja ei toodud. 61,5% vastanutest leidsid, et hea ema ja isa omadused on samad ning nimetasid neid ühiselt hea vanema omadustena. (Perälä-Littunen, 2004) See näitab seda, et aina rohkem ema ja isa roll peres tasakaalustuvad, neil on sarnased isikuomadused ja käitumismallid.

Vanavanemad nimetasid seitsmendana ära selle, et hea ema saab materiaalselt oma pere eest hoolitsemisega hakkama, kuid lapselaste puhul ei mahtunud see esimesse kümnesse. Vanavanemad arvasid, et hea ema vajab tunnet, et ta on iseseisev ja suudab üksi lastega hakkama saada. Lapselapsed ei leidnud materiaalse poole hea ema puhul olulisena. Pigem

peeti õigeks lapsega kodus olemist ja seejärel lapse lasteaeda panekut. Isa peeti sel ajal pere materiaalseks toetajaks. Lapselapsed ei pidanud materiaalselt poolt hea ema puhul nii oluliseks, pigem peeti oluliseks ema ja isa koostööd pere materiaalse poole tagamiseks. Perälä-Littunen`i (2004) uurimuses seda aspekti esikümnes ära ei mainitud. Pigem peeti materiaalselt poolt isa kanda.

Vanavanemad nimetasid kaheksandana ära selle, et hea ema on korralike elukommetega. Lapselapsed ei lisanud seda oma esimesse kümnesse, kuid lisasid, et nende jaoks on oluline see, et neid tegevusi ei tehtaks laste juuresolekul, kuna lapsed mõistavad neid tegevusi õigeteks ja see võib põhjustada näiteks varajases eas alkoholi tarbimise. Seda hakatakse pidama igati normaalseks tegevuseks. Perälä-Littunen`i (2004) seda aspekti esikümnes ära ei mainitud.

Erinevalt vanavanematest pidasid lapselapsed teiseks oluliseks ka erinevaid ühistegevusi lastega. Perälä-Littunen`i (2004) uurimuses tõid 19% vastanutest välja selle, et oluline on oma lapsega koos aega veeta (lapse hobid, võimalused lapsele aktiivne olemiseks). Lapselapsed pidasid nii Soome kui ka Eesti uurimuses oluliseks seda, et need oleksid seotud nende hobidega. Nad soovisid ema heakskiitu ja osavõttu sellest, mis neile endile meeldib. Ühised hobid ja tegevused ühendavad vanemaid oma lastega.

Lapselapsed pidasid kolmandana hea ema kaasaegseks ning ajaga kaasas käivaks. Ta suudab last, tema hobisid ja sõpru mõista. Viiesandana tõid lapselapsed välja selle, et hea ema on iseseisev ja annab iseseisvust ka oma lapsele. Lapsele iseseisvuse andmine oli lastelaste jaoks väga oluline ning seda nimetati ära mitme aspekti puhul. Näiteks ühistegevuste puhul, kus hea ema annab lapsele vabaduse otsustada, millised on need tegevused, mida parasjagu koos tehakse. Samas jääb hea ema kõrvalseisjaks ja hoiab oma lapse otsustel silma peal. Ta sekkub siis, kui peab seda lapse perspektiivist õigeks tegevuseks. Perälä-Littunen`i (2004) uurimuses neid aspekte esikümnes välja ei toodud.

7.6. Hea isa omaduste sarnasused ja erinevused vanavanemate ja lastelaste vahel Eestis ja Soomes

Hea isa omaduste puhul tuli selgelt välja see, et neid mainiti vähem, kui hea ema omadusi. Eelisjärjekorras nimetati ikka hea ema omadusi ning seda tehti pikemalt kui hea isa omaduste puhul. Oli ka juhtumeid, kus hea isa kohta ei osatud midagi öelda või peeti neid samadeks, kui hea ema omadused.

Hea isa omaduste puhul pidasid nii vanavanemad kui ka lapselapsed kõige olulisemaks lastega tegelemise. Vanavanemate puhul tuli siin välja selline erinevus, et nad leidsid, et ühistegevuste kaudu kasvatab isa lastes töökasvatust. Ühistegevused olid tihedalt põimitud koduste tööde tegemisega, karjas käimisega. Lapselapsed pidasid olulisemaks helluse aspekti, kus isa võtab lapse oma põlve peale ning kallistab teda. Nii vanavanemad kui ka lapselapsed leidsid, et hea isa korraldab väljasõite ja reise. Ta on pigem planeerija rollis peres. Perälä-Littunen`i (2004) uurimuses leidsid 18% vastanutest, et heal isal on aega oma lapsega tegelemiseks ning see nimetati samuti ära esimesena, kuigi protsendiliselt oli tulemus madal. Seega on hea isa puhul nii Eestis kui ka Soomes kõige olulisem see, et ta tegeleks oma lastega.

Ka teisena tõid vanavanemad ja lapselapsed välja ühise aspekti, milleks on distsipliini vajalikkus. Vanavanemad leidsid, et hea isa peab olema ka nõudlik ning paika seadma reeglid peres ning nende rikkumisel karistama. Lapselapsed tõid välja selle aspekti, et hea isa peab olema reeglite kehtestamisel järjekindel ning reeglite rikkumise korral ei peaks ta piirduma füüsilise karistusega vaid hakkama saama sõnadega. Perälä-Littunen (2004) tõi oma uurimuses kolmandana (12% vastanutest) välja selle, et hea isa kontrollib oma laste käitumist, seab piirid ja distsiplineerib last. Seega on distsipliini olemasolu peres oluline nii Eestis kui ka Soomes.

Vanavanemad nimetavad kolmandana ära selle, et hea isa on usaldusväärne ning lahendab probleeme peres. Ta on eeskuju peres, kelle poole pöörduetakse ning kelle sõna maksab. Lapselapsed seda aspekti ära ei maini. Arvan, et see on põhjendatud taaskord iseseisvuse aspektiga, kus lapselastele on antud vabadus ise otsuseid teha ning probleeme lahendada. Vanemad on sealjuures jäetud kõrvalseisjaks. Siin tuleb ka välja see, et vanavanemad ja lapselapsed räägivad omast kogemusest ning see aspekt on vastavale aastale iseloomulik. Perälä-Littunen`i (2004) uurimus ühtis lapselaste arvamusel. 9% vastanutest leidis, et hea isa kuulab oma last, austab teda, loob avatud suhte lapsega, toetab lapse kasvamist iseseisvaks inimeseks ning laseb lapsel ise tegutseda (Perälä-Littunen, 2004).

Vanavanemad nimetasid neljandana ja lapselapsed viiendana ära selle, et hea isa hoolitseb pere materiaalse poole eest. Ta suudab riietada ja toita oma lapsed. Lapselapsed märkisid aga ära ka selle, et hea isa on pigem jõukamal elujärjel ning suudab oma perele rohkemat võimaldada, kui elementaarne osa. Perälä-Littunen (2004) leidis samuti, et hea isa puhul on materiaalne kindlustatus oluline, kuid tõi sisse ka armastuse aspekti. 16% vastanutest leidsid, et hea isa armastab oma lapsi (Perälä-Littunen, 2004). See hõlmab ka materiaalse kindlustunde ja turvatunde pakkumist (Perälä-Littunen, 2004). Minu uurimuses on

armastuse aspekt lastelaste puhul eraldi välja toodud ning vanavanemate puhul kuulus see lastega tegelemise alla.

Vanavanemad nimetasid viiendana ja lapselapsed kaheksandana ära selle, et hea isa on eeskujuks lastele ning loob oma pojale meheliku ideaali ning tütrele abikaasa ideaali. Ta mõjutab oma lapsi nii isikuomaduste kui ka käitumismaneeridega. Tihtilugu hakkavad lapsed tegelema samade hobidega, mis nende isadki. Perälä-Littunen (2004) tõi kuuendana välja eeskuju aspekti hea isa puhul 8% vastanutest leidis, et hea isa on lapsele eeskujuks (Perälä-Littunen, 2004). Eeskuju aspekt hea isa puhul on näidanud langustendentsi, sest tänapäeva maailmas otsitakse eeskujusid pigem meediavõrgustiku kaudu ning vanemaideaal on hakanud vähenema.

Vanavanemad nimetasid kuuendana ja lapselapsed neljandana ära selle, et hea isa saab hästi läbi ka emaga, neil on ühised vaated elule ning nad kasutavad samu kasvatusmeetodeid. Lapselapsed lisasid ka veel selle, et naiste ja meeste tööd on hakanud segunema ning emad saavad iseseisvalt hakkama ka raskemate majapidamistöödega ning ei vaja enam nii palju isa abi. See näitab seda, et oluline on iseseisvus ning individuaalsus nii vanemate kui ka laste puhul. Samas ei asu enam majapidamistööd ainult ema õlgadel, vaid ka isad annavad oma panused ning ema ja isa teevad omavahel koostööd ühise ilusa kodu nimel. Perälä-Littunen`i (2004) uurimus seda punkti välja ei toonud. Nagu juba eelnevalt (punkt 6.2) mainitud, siis on hea ema ja hea isa omadused omavahel tugevasti seotud ning suur osa vastanutest mainis ära selle, et hea ema ja isa isikuomadustel ja käitumismaneeridel pole mitte mingit vahet ning toodi välja samad iseloomulikud jooned mõlema vanema puhul.

Vanavanemad mainisid seitsmendana ja lapselapsed kolmandana ära selle, et hea isa puhul on välja toodud ka isiksuseomadused. Nendeks on mehelikkus, tarkus ja tugevus ning nende abil pakub isa oma perele turvatunnet. Lapselapsed pidasid neid omadusi palju olulisemaks kui vanavanemad, sest lapselapsed mainisid ära ka selle, et olulised on tervislikud eluviisid ning see, et isa oleks oma lastele sportlik eeskuju. Oluliseks on muutunud ka materiaalne pool, sest hea isa on lastelaste arvates jõukamal järjel ja suudab oma perele rohkemat pakkuda kui elementaarne. Lapselapsed peavad rohkem lugu tervislikumast eluviisist ning materiaalsest poolest, sest tänapäeva ühiskonnas hakkavad need faktorid aina olulisemat rolli mängima. Perälä-Littunen`i (2004) uurimuses leidsid 16% vastanutest, et hea isa armastab oma lapsi, mis hõlmab ka materiaalse kindlustunde ja turvatunde pakkumist. Seega on Soome uurimuses ühendatud armastuse aspekt ka materiaalse poole ja turvatunde tagamisega, mille mina oma uurimuses olen selgelt eristanud. Armastuse aspekti juures toodi minu uurimuses ära pigem laste eest hoolitsemine ja nendega suhtlemine.

Vanavanemad nimetasid kaheksandana ja lapselapsed üheksandana ära selle, et hea isa on korralike elukommetega. Ta ei tarvita alkoholi ja ei kasuta oma pereliikmete kallal füüsilist vägivalda. Lapselapsed tõid välja ka selle, et lapsed võivad oma vanemate käitumist pealt nähes seda tulevikus imiteerida, kuna nad peavad seda normaalseks tegevuseks. Seega on oluline, et lapsevanem oma laste juuresolekul oma käitumisel silma peal hoiaks. Perälä-Littunen`i (2004) uurimuses leidsid 5% vastanutest, et hea isa vastutab oma pere heaolu eest. See aspekt on seega oluline nii Eesti kui ka Soome uurimuses.

Vanavanemad leidsid, et hea isa on oma lastega hell, armastav ja südamlük ning kohati isegi tagasihoidlik. Hea isa käitub oma laste juuresolekul hoopis teistmoodi. Ta hellitab oma lapsi ning pakub neile oma armastust. Lapselapsed lisasid siia lisaks ka omadusi, mis on rohkem segunenud ema rolliga peres. Isale on hakatud rohkem lisama omadusi, kus ta hoolitseb oma laste eest, armastab ning mõistab neid. Samuti peavad lapselapsed head isa positiivseks ning hea huumorisoonega inimeseks, kes oskab nalja teha ja pere tuju üleval hoida. Lapselapsed leidsid ka seda, et hea isa annab oma lastele iseseisvuse ise otsustada ning otsuseid vastu võtta. Perälä-Littunen`i uurimusest osa võtnud 9% vastanutest leidis, et hea isa kuulab oma last, austab teda, loob avatud suhte lapsega, toetab lapse kasvamist iseseisvaks inimeseks ning laseb lapsel ise tegutseda, 5% vastanutest leidsid, et hea isa on kannatlik, mõistev, huumorimeelega ja teda pole kerge ärritada. Seega on Soome uurimuses rohkem ühiseid jooni minu uurimuses osalenud lapselastega.

Kokkuvõte uurimusest

- Kuivõrd erinevad vanema põlvkonna kasvatususkumused nooremate põlvkondade omadest?

Vanema põlvkonna kasvatususkumused erinevad mingil määral noorema põlvkonna omadest. Näiteks tuli see hästi välja hea ema omaduste ja distsipliini koha pealt, kus vanavanemad pidasid distsipliini ja reeglite olemasolu märksa olulisemaks kui lapselapsed. Lapselapsed pidasid olulisemaks iseseisvust ning seda, et vanemad laseksid oma lastel võimalikult palju ise otsuseid langetada ning jäaksid seega rohkem kõrvalseisjaks ning sekkusid võimalikult minimaalselt oma lapse ellu. Iseseisvuse aspekt tähendab ka kindlasti seda, et lapsed ei tee alati õigeid valikuid. See on kaasa toonud selle, et lapselapsed teevad ise otsuseid ning see hõlmab ka koduste tööde tegemist. Vanemad on hakanud rohkem koduses majapidamises panustama, kuna lapselapsed leiavad, et see pole nende jaoks oluline. Reeglite olemasolu peres on vähenenud, kuna tänapäeva peredes on suurenenud vabakasvatuse osakaal.

Lapselapsed leidsid, et hea ema on kaasaegne ja mõistab oma lapse sõpru ning hobisid. Siinkohal tuleb taas mainida iseseisvuse aspekti, mis taas selle aspekti puhul välja toodi. Lastele antakse võimalus ise otsustada oma sõprade ja hobide üle. Vanemad peavad lapse otsuseid heaks kiitma ning nendega leppima, sest ainult nii muutub laps iseseisvamaks. Vanemad on rohkem kõrvalseisja rollis.

- Kuivõrd eri põlvkondade kasvatuslikes uskumustes toetutakse traditsioonidele ja rahvapedagoogikale?

Vanavanemad toetuvad rohkem traditsioonidele ja rahvapedagoogikale kui seda teevad lapselapsed. Vanavanemad leidsid, et hea ema puhul on oluline see, et ta hoiaks oma kodu korras ja hoolitseks oma laste eest. Hea ema on pigem koduperenaine ning tema ülesandeks on olla hell ja armastav ema. Hea isa on see, kes vanavanemate arvates teenib raha ja käib tööl ning hoolitseb oma pere materiaalse poole eest. Rollid peres on jaotatud nii, et on naiste ning on meeste tööd. Naine peseb pesu ja teeb süüa, mees käib tööl.

Antud uurimus näitas selgesti seda, et ema peetakse olulisemaks vanemaks kui isa, sest rohkem mainiti ära hea ema omadusi kui hea isa omadusi. Kõigepealt räägiti pigem rohkem hea ema omadustest ning seda tehti põhjalikumalt kui hea isa omaduste puhul.

Isa peetakse rohkem distsiplineerijaks peres. Tema on see, kes paneb paika reeglid ning jälgib nende täitmist. Ta karistab, kui lapsed reegleid ei järgi ning kiidab, kui reeglitest kinni peetakse.

- Millised on vabakasvatuslikud ideed eri generatsioonide kasvatususkumustes?

Vabakasvatuslike ideede osakaal on suurem lapselaste puhul, kes mainisid mitme punkti juures ära iseseisvuse aspekti, mis näitab seda, et lapselapsed vajavad iseseisvust. Nad leiavad, et oskavad ise lahendada probleeme ja vastu võtta otsuseid. Nad oskavad ise endale valida sõpru ning hobisid. Vanemate osakaal on väike, pigem on nad kõrvalseisjate rollis ja suunavad, kui vaja. Lapselastel on järjest rohkem võimalus kaasa rääkida ja otsustada.

Kokkuvõte

Magistritöö raames viidi läbi kvalitatiivne uurimus. Magistritöö eesmärgiks oli uurida vanavanemate ja lastelaste kasvatuslike uskumusi ja nende omavahelisi suhteid. Lähtuvalt töö eesmärgist püstitati järgmised uurimisküsimused:

- Kuivõrd erinevad vanema põlvkonna kasvatususkumused nooremate põlvkondade omadest?
- Kuivõrd eri põlvkondade kasvatuslikes uskumustes toetutakse traditsioonidele ja rahvapedagoogikale?
- Millised on vabakasvatuslikud ideed eri generatsioonide kasvatususkumustes?

Andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud. Valimi moodustasid 50 Tartu Ülikooli Sotsiaal- ja haridusteaduskonna üliõpilast ning intervjuud viidi läbi aastatel 2001-2004. Tudengid osalesid kõik Inger Kraavi õppeaines „Kodukasvatuse pedagoogika ja psühholoogia“.

Intervjuude analüüsimise tulemusena leiti 4 erinevat kategooriat kahe põlvkonna vahel (vanavanemad ning lapselapsed) : hea ema omadused vanavanemate vaatevinklist, hea ema omadused lapselaste vaatevinklist, hea isa omadused vanavanemate vaatevinklist ning hea isa omadused lapselaste vaatevinklist.

Uurimusest selgus, et vanema põlvkonna kasvatususkumused erinevad mingil määral nooremate põlvkondade omadest. Näiteks tuli see hästi välja hea ema omaduste ja distsipliini koha pealt, kus vanavanemad pidasid distsipliini ja reeglite olemasolu märksa olulisemaks kui lapselapsed. Lapselapsed pidasid olulisemaks iseseisvust ning seda, et vanemad laseksid oma lastel võimalikult palju ise otsuseid langetada ning jääksid seega rohkem kõrvalseisjaks ning sekkuksid võimalikult minimaalselt oma lapse ellu. Reeglite olemasolu peres on vähenenud, kuna tänapäeva peredes on suurenenud vabakasvatuse osakaal.

Lapselapsed leidsid, et hea ema on kaasaegne ja mõistab oma lapse sõpru ning hobisid ning laseb lastel endal otsustada, kellega nad suhtlevad ning millega tegelevad.

Vanavanemad toetuvad rohkem traditsioonidele ja rahvapedagoogikale kui seda teevad lapselapsed. Vanavanemad leidsid, et hea ema puhul on oluline see, et ta hoiaks oma kodu korras ja hoolitseks oma laste eest. Hea ema on pigem koduperenaine ning tema ülesandeks on olla hell ja armastav ema. Hea isa on see, kes vanavanemate arvates teenib raha ja käib tööl ning hoolitseb oma pere materiaalse poole eest. Rollid peres on jaotatud nii, et on naiste ning on meeste tööd. Naine peseb pesu ja teeb süüa, mees käib tööl.

Vabakasvatuslike ideede osakaal on suurem lapselaste puhul, kes mainisid mitme punkti juures ära iseseisvuse aspekti, mis näitab seda, et lapselapsed vajavad iseseisvust. Nad leiavad, et oskavad ise lahendada probleeme ja vastu võtta otsuseid.

Abstract

For this master's thesis a qualitative study was conducted. The aim of the study was to explore grandparents' and grandchildren's educational beliefs and the relationship between them. According to the aim the following questions were formulated:

- How different are older generation's educational beliefs from younger generation's educational beliefs?
- How much do different generation's educational beliefs rely on traditions and population pedagogy?
- What are the ideas of free education in different generation's educational beliefs?

Semi-structured interviews were used to collect data. The selection was formed by 50 students in Faculty of Social Sciences and Education in Tartu University and the interviews were done from 2001 to 2004. All of the students participated in Inger Kraav's subject „Pedagogy and psychology of home education”.

After analysing interviews four main categories were formulated: the qualities of a good mother in grandparent's point of view, the qualities of a good mother in grandchildren's point of view, the qualities of a good father in grandparent's point of view and the qualities of a good father in grandchildren's point of view.

The research shows that the educational beliefs of grandparents different in some extent to grandchildren's educational beliefs. For example it was well shown in good mother's qualities and discipline where grandparents found discipline and setting rules more important than the grandchildren. Grandchildren found independence more important and that parents would let children to make their own decisions so that the parents would minimally intervene in their child's life. The existence of rules in the family has decreased, because free education has increased in present-day families.

Grandchildren found that a good mother is modern and understands the child's friends and hobbies and lets them decide who they communicate with and what they are dealing with.

Grandparents rely more on traditions and population pedagogy that grandchildren do. Grandparents found that it is important that a good mother keeps the house clean and takes care of the children. A good mother is more likely a housewife and her tasks to be a gentle and loving mother. Grandparents found that a good father earns money, goes to work and takes care of the material side of the family. The roles are divided into men and women jobs. The woman washes the clothes and cooks, a man goes to work.

The proportion of free education ideas is higher in grandchildren who mentioned the aspect of independence in many aspects what shows that grandchildren need independence. They find that they can solve problems and accept decisions themselves.

Tänusõnad

Täna kõiki uurimuses osalenud üliõpilasi ning oma juhendajat Inger Kraavi, kes oli toeks ja abiks kogu töö protsessis.

Autorluse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli sotsiaal- ja haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Töö autor: Anneli Malleus

Kasutatud kirjandus:

Ainsaar, M. (1997) Eesti rahvastik Taani hindamisraamatust tänapäevani. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Alanen, L. (2001) Polvesta polveen. [From a generation to a generation]. In A. Sankari and J. Jyrkämä (Eds.), *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. (pp 97-115) Tampere: Vastapaino.

Alanen, L. (1992) *Modern Childhood: Exploring the Child Question in Sociology*, Jyväskylä, Kasvatustieteiden Tutkimuslaitoksen Julkaisusarja, lk 125.

Alanen, L., Hirsijärvi, S., Marin, M., Määttä, P., Pulkkinen, L., Satka, M. (1991) *Perhetutkimusyksikön Suunnitteluryhman Muistio*, Jyväskylä, lk 93.

Alasuutari, M. (2003) *Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa*. [Who is bringing up the child?] Helsinki: Gaudeamus.

Alfven, M., Hofsten, K. (2008) Me saame lapselapse! Häid nõuandeid vanavanematele, Tallinn: Kunst.

Anuncibay, R., Bernali, J. G. (2008) Intergenerational Grandparent/Grandchild Relations: the Socioeducational Role of Grandparents. *Educational Gerontology*, 34, 67-88.

Banaji, M. R. and Bhaskar, R. (2000) Implicit stereotypes and memory: The bounded rationality of social beliefs. In D. L. Schacter and E. Scarry (Eds.) *Memory, brain, and belief* (pp 139-175). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bandura, A. (1973) *Aggression. A social learning perspective*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Baumrind, D. (1967) Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75, 43-88.

Beck, U. and Beck-Gernsheim, E. (1995) *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press. Original work published 1990.

Belsky, J., Robins, E., and Gamble, W. (1984) The determinants of parental competence. Toward a contextual theory. In M. Lewis (Ed.) *Beyond the dyad* (pp. 251-279). New York: Plenum Press.

Bettelheim, B. (1988) *A Good Enough Parent. A Book on Child-rearing*. New York: Vintage Books.

Bowlby, J. (1969) *Attachment. Attachment and Loss: Vol. 1. Loss*. New York: Basic Books

Bowlby, J. (1984) *Caring for the young: Influences on Development. Parenthood*. Ed. Cohen, S. NY, London: The Guilford Press, lk 269-284

Brandth, B. and Kvande, E. (1998) Masculinity and child care: the reconstruction of fathering. *The Sociological Review*, 46(2), 293-313.

Brown, S. and Small, R. (1997) Being a 'good mother'. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 15, 185-198

Burman, E. (1994) *Deconstructing developmental psychology*. London: Routledge.

Burr, V. (2003) *Social Constructionism*. 2nd edition. London and New York :Routledge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

Cherlin, A., & Furstenberg, F. (1992). The new American grandparent: A place in the family, life apart. New York, NY: Basic Books.

Chodorow, N. (1978) *The reproduction of mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. Berkeley: University of California Press.

Clingempeel, W. G., Colyar, J. J., Brand, E., & Hetherington, E. M. (1992). Children's relationships with maternal grandparents: A longitudinal study of family structure and pubertal status effects. *Child Development*, 63, 1404-1422.

Compton, J., & Pollak, R. (2011, December). *Family proximity, childcare and women's labor force attachment* (Working Paper No. 17678). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

Creasey, G. L. (1993). The association between divorce and late adolescent grandchildren's relations with grandparents. *Journal of Youth and Adolescence*, 22, 513-529.

Creasey, G. L., & Koblewski, P. J. (1991). Adolescent grandchildren's relationships with maternal and paternal grandmothers and grandfathers. *Journal of Adolescence*, 14, 373-387.

Crosnoe, R., & Elder, G. H. (2002). Life course transitions, the generational stake, and grandparent-grandchild relationships. *Journal of Marriage and Family*, 64, 1089-1096.

Dally, A. (1982) *Inventing motherhood. The consequences of an ideal*. London: Hutchinson.

Dunifon, R., Bajracharya, A. (2012). The Role of Grandparents in the Lives of Youth. *Journal of family issues*, 33 (9), 1168-1194.

Elder, G., & Conger, R. (2000). Wisdom of the ages. In G. Elder & R. Conger (Eds.), *Children of the land* (pp. 127-151). Chicago, IL: University of Chicago Press.

Everingham, C. (1994) *Motherhood and modernity. An investigation into the rational dimension of mothering*. Buckingham: Open University Press.

Ex, C. T. G. and Janssens, J. H. A. M. (2000) *Young females' images of motherhood*. *Sex Roles*, 43(11/12), 865-890.

Flynn, C. P. (1999) Exploring the link between corporal punishment and children's cruelty to animals. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 971-981

Frank, S. M. (1992) „Rendering aid and comfort”: Images of fatherhood in the letters of Civil War soldiers from Massachusetts and Michigan. *Journal of Social History*, 26(1), 5-32.

Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child Development*, 63, 103-115.

Gerson, K. (1993) *No man`s land. Men`s changing commitments to family and work*. New York: Basic books.

Goodnow, J. J. and Collins, W. A. (1990) *Development according to parents. The nature, sources, and consequences of parents`ideas*. Hillsdale: Erlbaum.

Goodnow, J. J. (1992) Parents`ideas, children`s ideas: correspondence and divergence. In I. E. Sigel, A. V. McGillicuddy-DeLisi and J. J. Goodnow (Eds.) *Parental belief systems: The psychological consequences for children* 2nd ed (pp. 293-317). Hillsdale: Erlbaum.

Gordon, T. (2003) Tark lapsevanem. Kuidas luua ja säilitada oma lapsega terviklik suhe. OÜ Väike Vanker.

Grant, J. (1998) *Raising baby by the book. The education of American mothers*. New Haven: Yale University Press.

Griswold, R. L. (1997) Generative fathering: A historical perspective. In A. J. Hawkins and D. C. Dollahite (Eds.) *Generative fathering. Beyond deficit perspective* (pp. 71-86). Thousand Oaks: Sage.

Hagestad, G. (1981). *Problems and Promises in the Social Psychology of Intergenerational Relations. Aging, Stability and Change in the Family*. Eds. Fogel, R.W. et al. New York: Academic Press.

Hagestad, G. (1984). *The Continuous Bond: A Dynamic Multigenerational Perspective on Parent-Child Relations between Adults*. Hillsdale, NJ: LEA, 124 lk.

Harkness, S., Super, C. M. (1992) The cultural foundations of father`s roles: Evidence from Kenya and the United States. In B. S. Hewlett (Ed.) *Father-child relations. Cultural and biosocial contexts* (pp. 191-211). New York: Aldine de Gruyter, 191-211.

Harwood, J. (2000) Communication media use in the grandparent-grandchild relationship. *Journal of Communication*, 50(4), 56-78.

Hays, S. (1996) *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven: Yale University Press.

Henwood, K. and Procter, J. (2003) The `good father`: Reading men`s accounts of parental involvement during the transition to first-time fatherhood. *British Journal of Social Psychology*, 42 (3), 337-355.

Hirsch, B. J., Mickus, M., & Boerger, R. (2002) Ties to influential adults among black and white adolescents: Culture, social class, and family networks. *American Journal of Community Psychology*, 30, 289-303.

Hirsijärvi, S., Laurinen, L., (1998) *Kasvatustraditiot ja niiden muuttuminen*. WSOY, Jyväskylä, lk 12-35.

Hodgson, L. G. (1992) Adult Grandchildren and their grandparents. *International Journal of Aging and Human Development*, 34, 209-225.

Hunter, A., & Taylor, R. (1998). Grandparenthood in African American families. In M. E. Szinovacz (Ed.), *Handbook on grandparenthood* (pp. 70-86). Westport, CT: Greenwood Press.

Hurme, H. (1988) *Child, Mother and Grandmother. Intergenerational Interaction in Finnish Families*. Jyväskylä, University of Jyväskylä, lk 187.

Huttunen, J. (2001) *Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. [New directions in being a father. Caring fathers, distant fathers and divorce fathers]* Jyväskylä: PS-kustannus.

Hämäläinen, J. (2006) *How can one know if parenting is sufficient? Environment and upbringing as perfect to child`s future*, lk 23-37.

Isman, E. B., Tzuriel, D. (2008) The Mediated Learning Experience in a Three Generational Perspective. *British Journal of Developmental Psychology*, 26, 545-560.

Jahoda, G. (1999) *Images of savages. Ancient roots of modern prejudice in Western culture*. London: Routledge.

Jahoda, G. (2001) Beyond stereotypes. *Culture & Psychology*, 7(2), 181-197.

Johnson, C. (1998). Effects of adult children`s divorce on grandparenthood. In M. E. Szinovacz (Ed.), *Handbook on grandparenthood* (pp. 184-199). Westport, CT: Greenwood Press.

Kaimre, E., (1999) Kolme põlvkonna kasvatuslikest uskumustest. Magistritöö, Tartu, lk 25, 26.

Kaljuvee, G. (1972) Eesti Rahvapedagoogika põhiprobleeme. Dissertatsioon. Tartu, lk 310.

Kaplan, M. Mahrer (1992) *Mothers` images of motherhood. Case studies of twelve mothers*, London: Routledge.

King, V., Russell, S., & Elder, G. (1998). Grandparenting in family systems: An ecological perspective. In M. E. Szinovacz (Ed.), *Handbook on grandparenthood* (pp. 53-69). Westport, CT: Greenwood Press.

Kuronen, M. (1999) *The social organisation of motherhood – advice giving in maternity and child health care in Scotland and Finland*. Doctoral dissertation. University of Stirling, January.

Laherand, M-L. (2008) Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.

Lamb, M. E. (1986) The changing role of fathers. In M. E. Lamb (Ed.) *The father`s role. Applied perspectives* (pp. 3-27). NY: Wiley & Sons.

Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., Levine, J. A. (1987) A biosocial perspective on paternal behavior and involvement. In J. B. Lancaster, J. Altmann, A. Rossi, and L. R. Sherrod (Eds.) *Parenting across life-span: Biosocial perspectives* (pp. 111-142). New York: Aldine.

Laqueur, T. W. (1992) The facts of fatherhood. In B. Thorne and M. Yalom (Eds.) *Rethinking the family. Some feminist questions* (pp. 155-175). (2nd ed.). Boston: Northeastern university press.

LaRossa, R. (1997) *The modernization of fatherhood. A social and political history*. Chicago: The University of Chicago press.

Loury, L. D. (2006). All in the extended family: Effects of grandparents, aunts, and uncles on educational attainment. *American Economic Review*, 96, 275-278.

Lupton, D., Barclay, L. (1997) *Constructing fatherhood. Discourses and experiences*. London: Sage.

Lussier, G., Deater-Deckard, K., Dunn, J., Davies, L. (2002) Support across two generations: Children`s closeness to grandparents following parental divorce and remarriage. *Journal of Family Psychology*, 16, 363-376.

Magen, Z. (1994) Good parents: comparative studies of adolescents`perceptions. *Current psychology*, 13, 172-185.

Magnusson, E. (2001) Heterosexual couples talking about and „doing” gender. *NIKKmagasin* 3, 4-7.

Mayall, B. (2001) Introduction. In L. Alanen and B. Mayall (Eds.) *Conceptualizing child-adult relations (The future of childhood series)* London: Routledge Falmer, 1-10.

Mead, M., (1970) *Culture and Commitment: a study of the Generation Gap*. London: Tinling & Co Ltd., 99 lk.

Moen, P., Erickson, M. A., and Dempster-McClain, D. (1997) Their mother`s daughters? The intergenerational transmission of gender attitudes in a world of changing roles. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 281-293.

Mueller, M. M., & Elder, G. H., Jr. (2003). Family contingencies across the generations: Grandparent-grandchild relationship in holistic perspective. *Journal of Marriage and Family*, 65, 404-417.

Murphey, D. A. (1992) Constructing the child: relations between parents`beliefs and child outcomes. *Developmental review*, 12, 199-232.

National Center for Health Statistics. (2010). *National vital statistics reports: United States life tables, 2006*. URL: http://www.cdc.gov/nchs/data/nvsr/nvsr58/nvsr58_21.pdf

Neill, S. A. (2006) *Summerhill*. New York : Open University Press.

Paananen, S. (1984) *Perheen Ihmissuhtet*. Otava, lk 166.

Palli, H. (1998) Eesti rahvastikuajalooline ülevaade. Tallinn.

Perälä-Littunen, S. (2004) *Cultural Images of a Good Mother and a Good Father in Three Generations*. University of Jyväskylä

Phoenix, A., and Woollett, A. (1991b) Motherhood: Social construction, politics and psychology In A. Phoenix, A. Woollett and E. Lloyd (Eds.) *Motherhood. Meanings, Practices and Ideologies* (pp. 13-27). London: Sage.

Pleck, E. H., Pleck, J. H. (1997) Fatherhood ideals in the United States: historical dimension. In M. E. Lamb (Ed.) *The role of the father in child development* (pp. 33-48). (3rd ed.). New York: Wiley.

Põlvkond/EE 7kd. (1994). lk 586.

Ruddick, S. (1992) Thinking about fathers. In B. Thorne and M. Yalom (Eds.) *Rethinking the family. Some feminist questions* (pp. 176-190). 2nd ed. Boston: Northeastern university press.

Ruiz, S. A., Silverstein, M. (2007). Relationships with grandparents and the emotional well-being of late adolescent and young adult grandchildren. *Journal of Social Issues*, 63, 793-808.

Saarits, Ü. Perekond ja vanavanem. *Haridus*, 2000, 1, 53-55.

Schütze, Y. (1987) The good mother: The history of the normative model `mother-love`. *Social studies of child development*, 2(1), 39-78.

Silverstein, M., Giarrusso, R., & Bengston, V. (1998) Intergenerational solidarity and the grandparenting role. In M. E. Szinovacz (Ed.), *Handbook on grandparenthood* (pp. 144-158). Westport, CT: Greenwood Press.

Silverstein, M., Marengo, A. (2001) How Americans enact the grandparent role across the family life course. *Journal of Family Issues*, 22, 493-522.

Smith, M. S. (1991) An evolutionary perspective on grandparent-grandchild relationships. In P. K. Smith (Ed.), *The psychology of grandparenthood* (pp. 157-176). New York: Routledge.

Spitze, G., & Ward, R. (1998) Gender variations. In M. E. Szinovacz (Ed.), *Handbook on grandparenthood* (pp. 113-130). Westport, CT: Greenwood Press.

Stein, J. A., Newcomb, M. D., & Bentler, P. M. (1993) Differential effects of parent and grandparent drug use on behavior problems of male and female children. *Developmental Psychology*, 29(1), 31-43.

Super, C. M., Harkness, S. (1986) The developmental niche: A conceptualization at the interface of child and culture. *International Journal of Behavioral Development*, 9, 545-569.

Szinovacz, M. E. (1998). Grandparents today: A demographic profile. *Gerontologist*, 38(1), 37-52.

Taimalu, M. (1997) Koolieelikute hirmud kui turvalisust ohustavad tegurid ja nendega toimetuleku viisid. Magistritöö. Tartu, 132 lk.

Tardy, R. W. (2000) „But I am a good mom”. The social construction of motherhood through health-care conversations. *Journal of Contemporary Ethnography*, 29(4), 433-473.

Tomlin, A. (1998). Grandparents' influences on grandchildren. In M. E. Szinovacz (Ed.), *Handbook on grandparenthood* (pp. 159-170). Westport, CT: Greenwood Press.

Thurer, S. (1993) Changing conceptions of the good mother in psychoanalysis. *Psychoanalytic review*, 80(4), 519-540.

Tuulik, M. (2010) Kasvatus klassika. Tallinn: VALI trükikoda, lk 33, 34.

Uhlenberg, P., & Hammill, B. (1998) Frequency of grandparent contact with grand - child sets: Six factors that make a difference. *Gerontologist*, 38, 276-285.

U.S. Census Bureau. (2009a). *Average number of own children under 18 per family, by type of family: 1955 to present*. URL: <http://www.census.gov/population/www/socdemo/hh-fam.html#ht>

U.S. Census Bureau. (2009b). *Children with grandparents by presence of parents, sex, race and Hispanic origin/2 for selected characteristics: 2009*. URL: <http://www.census.gov/population/www/socdemo/hh-fam/cps2009.html>

Vabakasvatus (s.a.). URL:

http://www.tlu.ee/opmat/ka/opiobjekt/RKP6007/Pohilised_kasvatuskasitused/vabakasvatus.html

Virtanen, M. (1999) Sukupolven tasot, fraktiot ja elämänkaari. [The levels, fractions and trajectory of a generation]. *Sosiologia*, 36(2), 81-92.

Welles-Nyström, B., New, R., and Richman, A. (1994) The 'good mother'. A comparative study of Swedish, Italian and American maternal behavior and goals. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 8, 81-86.

Welles-Nyström, B. (1996). Scenes from a marriage. Equality ideology in Swedish family policy, maternal ethnotheories, and practice. In S. Harkness and C. M. Super (Eds.) *Parents' cultural belief systems. Their origins, expressions, and consequences* (pp. 192-214). New York: Guilford Press.

Wetherell, M. (1995) Social structure, ideology and family dynamics: the case of parenting. In J. Muncie, M. Wetherell, R. Dallos and A. Cochrane (Eds.) *Understanding the family* (pp. 214-256). London: Sage.

Whitbeck, L. B., Hoyt, D. R., & Huck, S. M. (1993) Family relationship history, contemporary parent-grandparent relationship quality, and the grandparent-grandchild relationship. *Journal of Marriage and the Family*, 55, 1025-1035.

Winterhoff, M. (2010) Kuidas meie lastest kasvavad väikesed türannid? Tallinn: Väike Vanker

Woollett, A. and Phoenix, A. (1991) Psychological views of mothering. In A. Phoenix, A. Woollett and E. Lloyd (Eds.). *Motherhood. Meanings, Practices and Ideologies* (pp. 28-46). London: Sage.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Anneli Malleus
(sünnikuupäev: 26.09.1988)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kahe põlvkonna kasvatuslikest uskumustest“

mille juhendaja on Inger Kraav

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, 13.05.2013